

Факультет суспільних наук
Кафедра державного управління

«Магістр»
(освітньо-кваліфікаційний рівень)

Магістерська робота

на тему:

“Міжнародне співробітництво Конституційного Суду України в контексті
реалізації європейського та євроатлантичного напрямів зовнішньої політики
України”

Виконала: студентка VI курсу,
напряму підготовки (спеціальності)
281 «Публічне управління та
адміністрування»

Педан А.В.
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник:
к.с.н., доц. Лапшина І.А.
(посада, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Львів – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичний вимір європейської та євроатлантичної інтеграції України як ключового вектору її зовнішньополітичної концепції.....	8
1.1. Нормативно-правове підґрунтя зовнішньополітичної концепції України.....	8
1.2. Реалізація вектору європейської та євроатлантичної інтеграції України - нормативно-правовий аспект.....	11
1.3. Інституційне забезпечення реалізації вектору європейської та євроатлантичної інтеграції України.....	17
1.4. Роль судової гілки влади у реалізації зовнішньополітичної концепції держави.....	21
Висновки до розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. Дослідження місця судової гілки влади та Конституційного Суду України у реалізації зовнішньополітичної концепції України.....	32
2.1. Міжнародне співробітництво Конституційного Суду України як один з напрямів діяльності органу.....	33
2.2. Місце Конституційного Суду України в системі органів влади в Україні в контексті реалізації європейського та євроатлантичного напрямів зовнішньополітичної концепції держави.....	42
2.3. Аналіз поточного стану та проблем міжнародного співробітництва КСУ.....	53
Висновки до розділу.....	58
РОЗДІЛ 3. Пропозиції з підвищення ролі Конституційного Суду України в реалізації вектору європейської та євроатлантичної інтеграції України: проблеми та перспективи.....	61
3.1. Міжнародне співробітництво іноземних органів конституційної юрисдикції як практика для застосування Конституційним Судом України.....	61
3.2. Перспективи зміцнення ролі Конституційного Суду України у здійсненні політики європейської та євроатлантичної інтеграції України.....	70
Висновки до розділу.....	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Зовнішня політика є складовою загальної стратегічної політики держави, спрямованої на соціально-економічний і демократичний розвиток, зміцнення суверенітету та національної ідентичності, захист національних інтересів і цінностей, забезпечення безпеки країни та її громадян.

На нинішньому етапі головним змістом суспільно-економічного розвитку України є загальна, глибока і послідовна модернізація усіх сфер життя суспільства, з метою її перетворення на ефективну, розвинену державу європейського типу.

В умовах глобалізації Україна, як ніколи раніше, стоїть перед історичним вибором визначення свого майбутнього – або шляхом модернізації та радикальної перебудови суспільно-економічного життя отримати нові можливості розвитку країни, або, пускаючи суспільно-політичні процеси на самоплив, поступово відходити на периферію світового розвитку і приректи країну на неминучу деградацію [26, ст. 3].

Уже минула майже третина століття, як Україна постала перед світом у ролі суверенної держави з власною внутрішньою та зовнішньою політиками. Важко заперечити той факт, що у формуванні зовнішньополітичної концепції України ще донедавна ключову роль відігравали суб'єктивний фактор президентства та зовнішній вплив Російської Федерації, і це - у поєднанні зі слабкою внутрішньою політикою та аморфним наративом щодо здійснення зовнішньої політики у світовому порядку денному. Попри це, події останніх восьми років (починаючи з 2013 р.) суттєво акумулювали увагу політичної еліти держави саме щодо зовнішньополітичної ідентифікації України, а зовнішньополітична концепція відтоді стала цілком незалежною. Де-юре курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію України існував ще з початку 2000-х рр., однак де-факто - лише протягом останніх шести, з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Щодо євроатлантичного курсу - то, на нашу думку, реальне зближення почалося ще

пізніше (з долученням України до програми НАТО “Партнерство розширених можливостей” у червні 2020 року).

Реалізація європейського та євроатлантичного напрямів зовнішньої політики України є комплексною системою політик різного рівня і галузевого спрямування. Відтак, поруч із “класичними” в контексті Угоди сферами реформування в Україні є і більш неочевидні, однак не менш важливі з точки зору зближення українського внутрішньополітичного клімату з європейським та євроатлантичним. Йдеться про судову реформу та становлення прозорого і неупередженого правосуддя в Україні загалом, включно з конституційною юстицією.

Якщо міркувати в категоріях не лише нормативно-правових, а й інституційних, то судова гілка влади спадає на думку чи не останньою, коли йдеться про європейську та євроатлантичну інтеграцію України. Не дивно, адже законодавча гілка наділена законотворчими повноваженнями і покликана приводити українське законодавство у відповідність до вимог Угоди про асоціацію, виконавча працює на виконання прийнятих законів та безпосередньо здійснює євроінтеграційну політику через профільне Міністерство закордонних справ України та інші релевантні органи. А що ж із судовою владою? Так, вона не покликана здійснювати політики, але на ній лежить функція стримувань і противаг, а також забезпечення верховенства права і дотримання прав людини, що є ключовими категоріями в контексті інтеграції України у європейське та євроатлантичне середовище.

Конституційний Суд України як єдиний у державі орган конституційної юрисдикції реформою 2016 р. виведений з-поміж усіх гілок влади, тобто формально не належить до судової гілки влади [19, ст.154]. Попри це, автор роботи переконаний, що основною функцією Конституційного Суду є забезпечення верховенства права та дотримання прав і свобод людини і громадянина, відтак, можна формально віднести орган конституційної юрисдикції України до судової гілки влади для того, аби висновки роботи мали

ширший контекст, тобто піддавалися екстраполяції на всі органи судової влади в Україні.

Предметом дослідження є не безпосередня діяльність Конституційного Суду України, а її вузький сегмент - міжнародне співробітництво органу конституційної юрисдикції України в контексті реалізації європейського та євроатлантичного напрямів зовнішньої політики України, хоча заперечувати пряму залежність між безпосередньою діяльністю Суду з конституційного контролю та його міжнародним співробітництвом неможливо. Відтак, предметом дослідження є весь наявний об'єм інтеракцій Конституційного Суду України з іноземними партнерами як у форматі дво-, так і багатосторонньої співпраці та дотична діяльність Суду в контексті міжнародного співробітництва.

Об'єктом роботи є аналіз ролі міжнародного співробітництва Конституційного Суду України в практичній реалізації європейського та євроатлантичного напрямів зовнішньої політики України.

Мета дослідження - визначити місце здійснюваного органом конституційної юрисдикції України (Конституційним Судом України) міжнародного співробітництва у реалізації напряму європейської та євроатлантичної інтеграції України, а також створити стратегію міжнародного співробітництва КСУ задля більш ефективного залучення органу до реалізації євроатлантичного напряму зовнішньої політики України до 2025 р.

На виконання поставленої мети у ході дослідження має бути виконано такі завдання:

- проаналізувати теоретичні та практичні аспекти місця судової гілки влади у здійсненні зовнішньої політики держави;
- співвіднести проаналізоване з органом конституційної юрисдикції України та оцінити роль Конституційного Суду України в реалізації зовнішньополітичної доктрини України загалом і за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції зокрема;

- опитати експертів у сфері конституційного правосуддя і міжнародних відносин щодо того, якою вони вбачають роль Конституційного Суду України в реалізації зовнішньополітичної доктрини України загалом та за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції зокрема;
- визначити поточний стан міжнародного співробітництва КСУ загалом та за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції зокрема;
- проаналізувати досвід міжнародного співробітництва органів конституційного контролю іноземних держав;
- напрацювати Стратегію міжнародного співробітництва КСУ за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції до 2025 р.

Актуальність дослідження полягає в наявному домінантному прозахідному векторі зовнішньополітичної концепції України та потреби держави у синхронізації своїх внутрішньодержавних механізмів і політик із європейськими та євроатлантичними, органічною частиною чого є реформування системи правосуддя та конституційного правосуддя зокрема. Крім того, актуальність роботи полягає в тому, що її кінцевим продуктом має стати дієва і ефективна стратегія міжнародного співробітництва Конституційного Суду України як органу конституційного контролю, покликаного забезпечувати демократичні цінності верховенства права і основоположних прав людини і громадянина, що є базовими для повноцінної та паритетної інтеграції України у європейський та євроатлантичний простір. Крім того, станом на жовтень 2020 р. в Україні виникла так звана “конституційна криза”, яку більшість експертів-конституціоналістів трактують як політико-правову проблему, породжену ситуацією навколо рішення Конституційного Суду України щодо антикорупційного законодавства, та яка породила потребу активного залучення міжнародної складової задля її вирішення [14; 44].

Наукова новизна полягає в: а) аналізі неочевидної на перший погляд ролі судової гілки влади у забезпеченні реалізації зовнішньополітичної концепції

держави; б) відстеженні на прикладі конкретного органу - Конституційного Суду України - важливості налагоджених міжнародних зв'язків задля полегшеного реформування України у рамках європейської та євроатлантичної інтеграційної політики; в) екстраполяції проаналізованого досвіду одного органу системи правосуддя в державі на всю систему - судову гілку влади в Україні; г) відстеженні кореляції між безпосередньою діяльністю органу конституційної юстиції та векторами розвитку його міжнародних зв'язків.

Прикладне значення дослідження полягає в тому, що кінцевим продуктом роботи стане напрацьована на основі проаналізованого стратегія міжнародного співробітництва Конституційного Суду України задля підвищення ефективності цього органу в процесі реалізації напряму європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Дослідження полягатиме в аналізі теоретичних підвалин зовнішньополітичної концепції України в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції, а також аналізі думок експертного середовища, отриманих у процесі опитування як якісного методу дослідження щодо того, якою є роль органу конституційного контролю України у реалізації її зовнішньополітичної концепції за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції. Крім того, при написанні роботи буде залучено такі методи, як індукції, узагальнення, моделювання, описовий, історичний та ін.

Структура магістерської дипломної роботи включає вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1

Теоретичний вимір євроатлантичної інтеграції України як ключового вектору її зовнішньополітичної концепції

Перший розділ дослідження присвячено висвітленню теоретичних аспектів порушеного питання, а саме нормативно-правової бази реалізації зовнішньополітичної концепції України загалом та її європейського і євроатлантичного векторів зокрема. На підкріплення декларативної сторони питання розглянемо також інституційний механізм забезпечення політики європейської та євроатлантичної інтеграції України на загальнонаціональному рівні. Крім того, у розділі окремо висвітлено теоретичні позиції іноземних дослідників щодо проблеми місця судової гілки влади в реалізації зовнішньої політики держави та характеристики судової гілки влади загалом у системі поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову, а також у системі стримувань і противаг, яка забезпечує ефективну реалізацію тих чи інших політик (policies) демократичної держави на сучасному етапі.

1.1. Нормативно-правове підґрунтя зовнішньополітичної концепції України

Аби дослідити місце і роль органу конституційної юрисдикції України у реалізації зовнішньополітичної концепції держави за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції, важливо вивчити нормативно-правову основу цієї загальнонаціональної концепції.

Питання про конституційно-правові засади реалізації зовнішньої політики України у вітчизняній правовій науці розкрито на недостатньому рівні. Щоправда, його окремі аспекти розглядали такі українські науковці, як Є. Р. Бершеда, В. В. Копійка, О. Г. Макаренко та інші [23, ст.137-141]. Тематика ж євроінтеграційної політики України є сповна і комплексно опрацьованою. «Як правило, цю проблему досліджували правознавці-міжнародники, політологи – фахівці з проблем міжнародних відносин, історики міжнародних відносин. У цьому контексті зокрема, слід назвати

праці В. Хімей, О. Шкуратенка, В. Денисова та ін. Але питання євроатлантичного курсу України в контексті реалізації конституційного процесу та конституційних змін є мало дослідженими. Першим фундаментальним науковим дослідженням цієї проблеми стала підготовка Національної доповіді 2019 р. за участю відомих академічних вчених С. І. Пирожкова, Ю. С. Шемшученка, О. В. Скрипнюка, І. О. Кресіної, О. М. Стойко, В. А. Явір, К. О. Савчука та інших» [32].

«Після здобуття незалежності Україна приєдналася до засадничих міжнародних документів, проголосила себе правонаступницею УРСР, чим взяла на себе зобов'язання дотримуватися всіх попередніх міжнародних домовленостей (договорів, угод, конвенцій тощо), встановила з іншими державами паритетні дипломатичні відносини. Один з перших документів, що встановив засади зовнішньої політики України, – Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.» [2]. «У ній було проголошено, що Українська нація має невід'ємне право на економічну самостійність, екологічну безпеку, недоторканність території УРСР. Крім того, положення декларації засвідчують намір України бути постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів, а саме: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї. Стаття X Декларації проголошує: Україна має право безпосередньо встановлювати відносини з іншими державами шляхом укладання міжнародних договорів, обміну дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами і створення дипломатичних та інших установ. Попри це, 23 грудня 2014 р. Верховна Рада України прийняла в цілому Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості, відповідно до якого позаблоковий статус України було скасовано» [13]. Після проголошення незалежності України основи зовнішньополітичної діяльності держави були закріплені у документі під назвою «Основні напрямки зовнішньої політики України» від 02.07.1993 р. [12]. «Положення цього документа окреслили

інтереси України на міжнародній арені, визначили завдання її зовнішньої політики, а також закріпили принципи зовнішньополітичної концепції. До того ж були визначені основні напрямки зовнішньої політики України: розвиток двосторонніх міжнародних відносин, зокрема з сусідніми державами; розвиток відносин із західноєвропейськими державами та європейськими міжнародними структурами» [23, ст.137-141]. Так, серед національних інтересів України у сфері міжнародних відносин Законом було окреслено:

- “стратегічні та геополітичні інтереси, пов'язані з забезпеченням національної безпеки України та захистом її політичної незалежності;
- економічні інтереси, пов'язані з інтегруванням економіки України у світове господарство;
- регіональні, субрегіональні, локальні інтереси, пов'язані із забезпеченням різноманітних специфічних потреб внутрішнього розвитку України” [12].

Конституція України визначає правові засади зовнішньої політики України. Так, відповідно до статті 18 Конституції України, «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права».

У цілому принципи зовнішньої політики України співвідносяться з основними принципами міжнародного права. Так, частина третя статті 2 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» *inter alia* визначає такі принципи: “суверенна рівність держав; утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави”; та інші [23, ст.137-141].

1.2. Реалізація вектору європейської та євроатлантичної інтеграції України - нормативно-правовий аспект

Зауважимо, що вище згадуваний Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» серед основних засад зовнішньої політики України виокремлює, з-поміж іншого:

- забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі;
- поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства у цій організації.

Закон України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 1993 р. серед ключових векторів зовнішньополітичної концепції держави закріплював, з-поміж іншого, “Розширення участі в європейському регіональному співробітництві”, а саме: “Перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах, а також інших західноєвропейських або загальноєвропейських структурах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам. З метою підтримання стабільних відносин з Європейськими Співтовариствами Україна укладе з ними Угоду про партнерство і співробітництво, здійснення якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом - до повного її членства у цій організації” [12]. Стає зрозумілим, що європейський та євроатлантичний напрями зовнішньої політики України не є набутком останнього десятиліття, а мають сталий процес кристалізації в сучасну зовнішньополітичну концепцію України.

«Після внесення змін до Конституції України в частині реформування правосуддя наступним етапом стало закріплення 7 лютого 2019 р. в Основному Законі України положення про євроатлантичний курс нашої держави [1]. Хоч до цього ст. 18 Конституції України декларувала, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і

взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права. Внесені зміни до Преамбулу Конституції зазначають, що «підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України», розділу 1V Верховна Рада України: «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізація стратегічного курсу держави та набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» (п.5, ст.85); розділу V Президент України: «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» (ч.2, ст. 102); розділу VI Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади: уряд «забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору» (1, ст. 116) спрямовані на забезпечення непохитності зовнішньополітичного курсу України на її інтеграцію з Європейським Союзом та НАТО і недопущення його ревізії політичними силами, які приходитимуть до влади після закріплення конституційного положення про усталення нашого західного напрямку розвитку» [32].

Політика України за напрямом євроатлантичної інтеграції почалася з рамкового документу “Партнерство заради миру”, який було підписано 1994 року. У 1997 р. була підписана Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору, а в 2009 р. було також підписано Декларацію про доповнення Хартії про особливе партнерство 2009 р. [17; 3].

“Україна та держави-члени НАТО прийняли на доповнення до Хартії 1997 р. Декларацію 2009 р., згідно з якою Комісії Україна-НАТО надавалась провідна роль у: поглибленні постійного політичного діалогу та співробітництва між НАТО і Україною на всіх необхідних рівнях; сприятливим зусиллям України, спрямованим на продовження політичних, економічних та

оборонних реформ у контексті її євроатлантичних прагнень, концентруючи увагу на ключових демократичних та інституційних перетвореннях”[32].

Законом України “Про внесення змін до деяких Законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості” від 23 грудня 2014 р. інтеграцію України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС визначено пріоритетом зовнішньої політики України.

Щодо євроінтеграційних процесів, то «14 червня 1994 р. в Люксембурзі відбулося підписання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Україна є першою державою з усіх країн СНД, яка уклала таку угоду з ЄС. Вона була ратифікована Верховною Радою в листопаді 1994 р., але набула чинності лише 1998 р. після ратифікації в усіх державах – членах ЄС».

Офіційне проголошення євроінтеграції пріоритетом державного розвитку України відбулося у червні 1998 р., коли Указом Президента України було затверджено Стратегію інтеграції до Європейського Союзу. Пріоритетними напрямками європейської інтеграції визначено:

- адаптацію національного законодавства до норм європейського права, забезпечення прав людини, що полягає у зближенні із сучасною європейською системою права і забезпечує розвиток політичної, економічної, соціальної та культурної активності громадян (для забезпечення цього напряму було прийнято Закон України “Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” від 21 листопада 2002 р., від 18 березня 2004 р.) [6];

- економічну інтеграцію та розвиток торговельних відносин з ЄС;
- інтеграцію України до загальноєвропейської системи безпеки;
- забезпечення демократичних перетворень в українському суспільстві та ін.

“Спільна стратегія ЄС щодо України визначила головні завдання стратегічного партнерства України та ЄС:

- підтримання процесу демократичних та економічних перетворень в Україні;
- вирішення загальних проблем європейського континенту;
- зміцнення співробітництва між Україною та ЄС з питань його розширення, а також розширення співпраці в галузі юстиції та внутрішніх справ” [15].

Розглянемо запровадження програми Східного партнерства за ініціативою ЄС. Так, «на Празькому саміті ЄС, який відбувся 07 травня 2009 р., глави держав та урядів країн ЄС і шести пострадянських держав (Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Молдови, України) ухвалили Спільну декларацію про започаткування Східного партнерства. Ця ініціатива доповнює існуючі проекти, зокрема Європейську політику сусідства та Чорноморську синергію (регіональну ініціативу ЄС, спрямовану на посилення співробітництва країн Чорноморського басейну)» [25, ст.153].

“23 грудня 2014 р. Верховна Рада України за поданням Президента України ухвалила Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості" [7]. Відповідно до цього Закону, у ст. 6 Закону України "Про основи національної безпеки України" від 10 червня 2003 р. було відновлено положення, що серед пріоритетів національних інтересів є інтеграція України у європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі та в євроатлантичний безпековий простір, а також розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України” [18].

«27 червня 2014 р. у ході засідання Ради ЄС Президент України Петро Порошенко та керівництво ЄС і глави держав та урядів 28 держав – членів ЄС підписали економічну частину Угоди – розділи III “Юстиція, свобода та безпека”, IV “Торгівля і питання, пов’язані з торгівлею”, V “Економічне та галузеве співробітництво” та VI “Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством”.

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. [...] Повністю Угода про асоціацію між Україною та ЄС набрала чинності після її ратифікації усіма сторонами 01 вересня 2017 р.» [25, ст. 36].

21 червня 2018 р. було прийнято Закон України "Про національну безпеку України", стаття 3 якого до фундаментальних національних інтересів України віднесла "інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами" [9].

«5 лютого 2020 р. український уряд схвалив Річну національну програму під егідою Комісії Україна — НАТО на 2020 р. (РНП-2020). Програма об'єднує довкола НАТО клуб найближчих партнерів, які з різних причин не входять до Альянсу, але готові тісно взаємодіяти з ним. Очікувалося, що РНП-2020 суттєво сприятиме приєднанню України до Програми розширених можливостей загалом та прискорить процес євроатлантичної інтеграції України» [18].

1.3. Інституційне забезпечення реалізації вектору європейської та євроатлантичної інтеграції України

“Аналізуючи розвиток інституційного забезпечення співробітництва України та ЄС, можна виокремити три етапи: «1991–1998 рр. – початковий, етап становлення тимчасових форм організаційного забезпечення двосторонніх відносин між Україною та ЄС, 1998–2014 рр. – етап формування стабільної інституційної структури співпраці та третій – з 2014 р. – етап удосконалення інституційної основи співробітництва України та ЄС. Двосторонні стосунки між Україною та ЄС були започатковані відразу після здобуття Україною незалежності. 2 грудня 1991 р. Європейські Спільноти у своїй Декларації щодо України відзначили демократичний характер

референдуму, визнали її незалежність та суверенітет і закликали підтримувати відкритий та конструктивний діалог” [27].

«Третій етап розпочався з підписанням Угоди про асоціацію України та ЄС. Інституційна структура співробітництва України та ЄС визначена в розділі VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди про асоціацію. За основу була взята вже відпрацьована у попередні роки схема, і в Угоді про асоціацію встановлена така інституційна структура: Рада асоціації, Комітет асоціації, Парламентський комітет асоціації, Платформа громадянського суспільства» [27].

“У грудні 2014 р., напередодні першого засідання Ради асоціації, Кабінет Міністрів України своєю постановою від 10 грудня 2014 р. № 700 «Питання підготовки та проведення засідань окремих двосторонніх органів асоціації між Україною та ЄС» визначив, що від України членами Ради асоціації є члени Кабінету Міністрів, а Комітету асоціації – заступники міністрів із питань європейської інтеграції, директор Урядового офісу з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України, заступник міністра економічного розвитку і торгівлі – Торговий представник України, заступники керівників інших центральних органів виконавчої влади, до повноважень яких належать питання виконання Угоди про асоціацію” [27].

Щодо власне “атлантичної” частини інтеграції України, то інституційна її основа добре відображена у Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору (НАТО), підписаної під час саміту в Мадриді 9 липня 1997 р., за якою було створено “робочі групи та напрацьовано відповідні механізми співробітництва:

- Комісія Україна – НАТО (КУН) [43];
- Військовий комітет Україна – НАТО (ВК)[41];
- Спільна робоча група Україна – НАТО з питань воєнної реформи (СРГВР) [53];
- Спільна робоча група Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва (СРГО);

- Спільна робоча група Україна – НАТО з питань планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру (СРГ ПНС);
- Спільна робоча група Україна – НАТО зі співробітництва з питань науки і довкілля (СРГ НОД);
- Національні координатори співробітництва України з НАТО - спеціальні представники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади України, що здійснюють заходи із співробітництва з НАТО у відповідних сферах і входять до складу Комісії з питань координації євроатлантичної інтеграції”[17].

Основними практичними інструментами співробітництва з НАТО є:

- Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО;
- Робочий план Військового комітету Україна – НАТО та Імплементативна програма Робочого плану ВК Україна – НАТО;
- Процес планування та оцінки сил (ППОС) програми “Партнерство заради миру” (опрацювання пакету Цілей партнерства);
- Концепція оперативних можливостей (КОМ);
- щорічна Індивідуальна програма партнерства між Україною та НАТО;
- Дорожня карта оборонно-технічної співпраці;
- участь у силах реагування НАТО (СРН);
- цільові трастові фонди НАТО та окремі проекти.

У рамках співробітництва з окремими державами НАТО використовуються інструменти та механізми співробітництва у дво- та багатосторонньому форматі:

- багатонаціональний об’єднаний комітет з питань військового співробітництва та оборонної реформи;
- багатонаціональна об’єднана група з підготовки – Україна [48].

1.4. Роль судової гілки влади у реалізації зовнішньополітичної концепції держави

“Згідно з прийнятою 28 червня 1996 р. Конституцією України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову (ст.6). Наведені положення дають підстави вважати, що судова влада – один із проявів державної влади в цілому.

Судова влада стала об’єктом самостійного наукового дослідження лише в рамках теорії поділу влади. Якщо феномен влади досліджується вже тисячоліття, то судова влада як самостійне соціальне явище звертає на себе увагу вчених близько трьохсот років.

У юридичних літературних джерелах можна знайти і таке визначення, що судова влада – це самостійна і незалежна гілка державної влади, що створена для вирішення на основі закону соціальних конфліктів між державою і громадянами, самими громадянами, юридичними особами; контролю за конституційністю законів; захисту прав громадян у їхніх взаємовідносинах з органами виконавчої влади і посадовими особами; контролю за дотриманням прав громадян при розслідуванні кримінальних правопорушень і проведенні оперативно-розшукової діяльності; встановлення найбільш значимих юридичних фактів” [55].

Якщо звернутися до англomовних досліджень на тему ролі судової гілки влади у реалізації державою зовнішньої політики, то домінантним наративом у цьому контексті є те, що судова гілка влади іноді навіть перевершує роль виконавчої при здійсненні зовнішньої політики держави, оскільки часто судові рішення на національному рівні стосуються вирішення питань, які виникають у міжнародно-правовому полі (як публічного, так і приватного права). На підкріплення такої тези автор релевантного дослідження Лоуренс Коллінз наводить такі два приклади: “У 1974 р. суддя Дуглас Верховного суду США видав розпорядження, яке мало наслідком обмеження бомбардування Камбоджі, доки наступного дня його рішення не було скасовано суддею Маршаллом після врахування думок інших суддів. У наступному 1975 р. Державна рада Франції відмовилася розглядати законність закріплення у

міжнародному праві французької зони безпеки в Тихоокеанському регіоні для випробування ядерної зброї” [35, ст. 486].

Ще з XIX ст. формувалося бачення єдності судової та виконавчої влади у здійсненні державою своєї зовнішньої політики: “Принцип єдиного голосу у сфері зовнішніх зносин був сформульований лордом Аткіном: "Наша держава не може говорити двома голосами з цього питання, судова влада говорить одне, а виконавча - інше". Віце-канцлер сер Ланселот Шадвелл, схоже, був першим, хто сформулював принцип єдиного голосу в 1828 р. Після спілкування з Міністерством закордонних справ, яке повідомило йому, що Гватемала все ще визнана під суверенітетом Іспанії, думка сера Ланселота Шадвелла полягала в тому, що "обґрунтована політика вимагає, щоб суди короля діяли в унісон з урядом короля” [35, ст. 487]. “У Сполучених Штатах думки Державного департаменту з питань міжнародного права часто представляються суду, який покликаний вирішити питання міжнародного права, і думкам Державного департаменту, як правило, суди надають значну вагу, не в останню чергу тому, що виконавча влада повинна буде відповідати перед іноземною державою за будь-яке порушення міжнародного права, спричинене дією суду” [35, ст. 488]. Загальною ж для Сполучених Штатів є тенденція до виконання судовою владою функції “легітимізації” виключної, монопольної влади виконавчих органів та президента над сферою зовнішньої політики держави протягом останніх 60 років, оскільки до цього превалювала концепція “колективного прийняття рішень” усіма гілками влади у питаннях, що стосувалися зовнішньополітичної сфери (справа *United States v. Curtiss*) [33; 36]. Окрім того, судова гілка влади неодноразово вирішувала диспути в питанні розподілу владних повноважень у здійсненні зовнішньої політики між окремими штатами та федеральним урядом США [36].

«...Англійські суди розглядали факти про стан держави, підтвержений Міністерством закордонних справ, щодо таких питань, як: чи визнано державу чи не визнано; до 1980 р. - питання про те, визнано чи не визнано іноземний уряд; існував чи не існував воєнний стан; ступінь меж Сполученого

Королівства; ступінь меж іноземної держави». Тобто, як бачимо, судова гілка влади виконувала свого часу роль своєрідного “верифікатора” становища держави відносно інших акторів міжнародних відносин де-юре.

На сучасному етапі роль судової гілки влади у реалізації зовнішньої політики різних держав окремо і здійснення міжнародної політики шляхом дотримання норм міжнародного публічного і приватного права досліджена Інститутом міжнародного права. Загальний наратив його полягає в тому (і це закріплюється Міланською резолюцією від 7 вересня 1993 р.), що національні суди повинні ставати незалежними акторами на міжнародній арені, аби застосовувати норми міжнародного права всеохопно і не зважаючи на позицію національних урядів [34; 38].

Незалежність судової гілки влади трактується у цьому контексті як “відповідь” їй від виконавчої та законодавчої гілок на те, що перша у межах свого функціоналу ніби легітимізує виконавчу і законодавчу гілки влади, а також те законодавство, яке вони генерують і втілюють (зокрема і шляхом перегляду судами нормативно-правових актів, прийнятих законодавчою владою тої чи іншої держави, або ж винесення рішень у справах, де фігурує виконавча гілка влади та які стосуються зовнішньої політики держави (наприклад, справи Хамді проти Рамсфельда, Расул проти Буша у США та ін.) [34; 37].

Заклик Міланської резолюції до національних судів всеохопно застосовувати міжнародне право імпліцитно має на увазі потребу так само ретельно застосовувати і внутрішньонаціональне право, оскільки є випадки, коли національні суди ухвалювали рішення в інтересах урядів держав саме із зовнішньополітичною метою, при цьому порушуючи норми внутрішнього законодавства (справи США проти Вердуго-Уркідес, Р. проти Державного секретаря Міністерства внутрішніх справ та справа Ізраїлю стосовно 415 депортованих громадян та ін.) Саме через це Резолюція прагне скасувати так звану “доктрину політичного питання”, яку всіляко заперечує визначати і Конституційний Суд Німеччини [34, ст. 434].

При цьому резолюція наголошує, що без співпраці судової влади з виконавчою іноді неможливо розглядати справи, дотичні до застосування норм міжнародного права, оскільки на урядовому рівні вирішуються питання визнання/невизнання певних суб'єктів міжнародних відносин, певних режимів, фактів агресії, окупації певних територій тощо, тобто доводиться потреба розмежовувати політичні факти з правовими обставинами цих фактів [34, ст. 430]. Крім того, багато дослідників не погоджуються із закликом Резолюції до судів не послуговуватися “доктриною політичного питання”, що автоматично веде до незастосування норм міжнародного права, своєрідне утримання судів з таких питань, що підважує принцип правової визначеності та передбачуваності права і його застосування [34, ст. 436].

Доводиться констатувати, що тема місця судової гілки влади у здійсненні зовнішньополітичної концепції в українському науково-академічному середовищі майже не досліджена. Попри це, опираючись на Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, можна сформулювати декілька тез-припущень про таке місце (потенційне і фактичне). Відтак, відповідно до цього закону, “зовнішня політика України ґрунтується на таких принципах: суверенна рівність держав; утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави; повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів; вирішення міжнародних спорів мирними засобами; повага до прав людини та її основоположних свобод; невтручання у внутрішні справи держав; взаємовигідне співробітництво між державами; сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань; пріоритет загальновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права; інші” [8].

Усі ці принципи підлягають реалізації лише за умови належного функціонування національного законодавства України та фактичного панування принципів верховенства права, дотримання прав і свобод людини і

громадянина, принципу поділу влади (існування системи стримувань і противаг), інших демократичних принципів, які в Україні реалізуються зокрема й за рахунок існування судової гілки влади та безперешкодного втілення її функцій.

Безпосередня специфікація потенційного місця судової гілки влади в реалізації зовнішньополітичної концепції України закладена в одній з основних засад зовнішньої політики України, відповідно до вже згаданого закону, а саме: “забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі” [8]. Формулювання “інтеграція в європейський правовий простір” презюмує консолідацію зусиль у правовій сфері загалом, а також сфері судочинства і правосуддя зокрема.

Значна складова процесу європейської інтеграції нашої держави стосується правової сфери, оскільки без відповідності правової системи України правовій системі ЄС ціль не може бути досягнута. Задоволення євроінтеграційних прагнень України передбачає й обов’язкову адаптацію нашої правової системи до Ради Європи та Європейського Союзу.

Наближення української правової системи на рівні цінностей, дотримання основоположних прав людини, принципу верховенства права сягає корінням ще 90-х - початку 2000-х рр., коли Україна набула членства у Раді Європи, Верховна Рада ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав і свобод людини, а ПАРЄ у 2007 р. прийняла резолюцію “Функціонування демократичних інститутів в Україні” [30]. Ще ж глибшою постала потреба наближення нашого правового поля і судової системи зокрема до стандартів ЄС після укладення Угоди про асоціацію з ЄС, про яку, з-поміж іншого, вже згадувалося в попередніх підрозділах цього розділу. Саме Угода про асоціацію стала тою відправною точкою, що на декларативному рівні засвідчила важливість реформування української судової системи, а отже й те, наскільки наріжною є роль судової влади України у досягненні її зовнішньополітичної концепції, зокрема у розрізі євроатлантичної інтеграції

держави. Так, відповідно до статті 3, а також статті 14 розділу III Угоди про асоціацію (Юстиція, свобода та безпека), сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та зміцненню спроможності інституцій у сфері управління та судочинства.

“Проблема реформування судової влади в Україні на сьогодні виявляє свою актуальність, оскільки найважливішими передумовами розвитку громадянського суспільства мають стати якісне, стабільне законодавство та ефективне правосуддя, які здатні реально забезпечувати надійний захист прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави” [21]. Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольга Стефанішина у цьому контексті зазначає, що “юридична спільнота й судова гілка влади мають чи не найбільш вирішальну роль у цьому [євроінтеграційному] процесі. ... На цьому етапі судова гілка влади має розпочати масштабну підготовку до того, щоб забезпечити високий рівень тлумачення законодавства відповідно до принципів, на яких воно застосовується в ЄС, враховуючи практику Суду ЄС” [28, ст. 7].

Про ключову роль трансформаційних процесів у сфері українського судочинства і судової системи задля зближення і інтеграції у євроатлантичний простір свідчить не лише декларативний масив ухвалених законів та НПА, спрямованих на таке реформування, а й широкий пласт практичних заходів, з-поміж яких хочеться окремо виділити проектну і програмну діяльність. Так, можна навести таку низку проектів ЄС або його інституцій/органів, за підтримки яких в Україні відбувається процес реформування судової системи станом на зараз: проект ЄС «Право-Justice», проект Twinning «Верховний Суд: Посилення інституційної спроможності Верховного Суду у сфері захисту прав людини на національному рівні», проект ЄС «Антикорупційна ініціатива ЄС», проект РЄ «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні», проект РЄ «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини», проект РЄ «Подальша підтримка виконання Україною рішень в контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини», проект РЄ «Дотримання прав

людини в системі кримінальної юстиції України», проєкт РЄ «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень», проєкт РЄ «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні» та ін. [51].

Судова система також відіграє ключову роль у розвитку економіки та залучення інвестицій. Якщо українські та закордонні бізнесмени не будуть впевнені у справедливості судової системи, вони не інвестуватимуть кошти, необхідні для розвитку та економічного зростання. Це стає очевидним сьогодні, коли суди виявляються залученими до запропонованої реприватизації.

Як Посол Джон Гербс раніше, так і чинна тимчасово повірена у справах США в Україні Крістіна Квін, а також економічна радниця Меган Боулдін неодноразово наголошували від імені уряду США, що міжнародна спільнота готова допомогти Україні у “складному, проте вкрай необхідному процесі реформування правової системи [29, ст. 118; 56]. Першим кроком є те, що українці повинні досягнути згоди стосовно моделі незалежної судової системи, яку вони бажають отримати. Більше того, вони повинні зрозуміти, що всі реформи як політичні, так і економічні – можуть бути успішними лише якщо верховенство права стане домінуючим принципом в Україні”. Меган Боулдін у недавньому інтерв’ю для “Інтерфакс-Україна” підкреслила, що “коли ви розмовляєте з американськими інвесторами, то чуєте голосно й чітко, що реформа правосуддя є найвищим пріоритетом. Існує величезний потенціал для залучення значно більших інвестицій, але багатьох інвесторів стримує уявлення про те, що українські суди не забезпечують рівних умов, що вони не обстоюють ефективно дотримання контрактів, що вони не захищають особисті, корпоративні та інтелектуальні права” [56].

Висновки до розділу

Перший розділ дослідження було присвячено з'ясуванню нормативно-правових та інституційних аспектів реалізації зовнішньополітичної концепції України загалом та її європейського і євроатлантичного напрямів зокрема. Було окреслено основні закони та нормативно-правові акти, що декларативно унормовують зовнішню політику України у розрізі європейської та євроатлантичної інтеграції держави, а також відповідні зміни, що вносилися до Конституції України на виконання зовнішньополітичної концепції держави. Ці ж та низка додаткових законів і підзаконних актів закріплюють хоч і не вичерпний, але перелік інституцій України (державних), що уповноважені на здійснення зовнішньої політики України.

Серед них не виявлено органів судової влади чи органу конституційного контролю України, але аналіз пріоритетних напрямів здійснення зовнішньої

політики України загалом і за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції зокрема дозволяє зробити висновок про наявність непрямих відсилок до органів судової гілки влади та Конституційного Суду України щодо їх визначального впливу на стан реалізації зовнішньополітичного напрямку України; ба більше, саме від реформування і функціонування судової системи України та системи правосуддя залежить те, наскільки швидко і тісно Україна зможе інтегруватися у євроатлантичний простір.

Ця теза була підкріплена і думками зарубіжних дослідників, які досліджували питання ролі судової гілки влади як однієї з трьох у системі стримувань і противаг саме у сфері здійснення зовнішньої політики держав. Домінантною є позиція, що судова гілка влади суттєво збалансовує іноді непропорційно великий вплив виконавчої влади на реалізацію зовнішньої політики, зміщуючи акцент від так званої “доктрини політичного питання”, на пріоритетне дотримання норм міжнародного права та забезпечення прав людини. Покладаючись на ці висновки і дослідження, а також проаналізувавши в останньому підрозділі першого розділу фрагментарно емпіричну складову (у вигляді наведення даних про поточний стан і проблеми реформування судової влади відповідно до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, реалізації спільних проєктів тощо), виходитимемо в наступних розділах, які стосуватимуться вже конкретного органу - Конституційного Суду України, - з позиції, що судова гілка влади має суттєвий опосередкований вплив на реалізацію зовнішньополітичної концепції України.

Саме аналіз прикладу здійснення міжнародної діяльності органу конституційної юрисдикції України допоможе прицільно дослідити перемоги і прорахунки у такій діяльності у розрізі європейської та євроатлантичної інтеграції України (Розділ 2), та, спираючись на проаналізоване, сформулювати узагальнену стратегію міжнародного співробітництва Конституційного Суду України за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції до 2025 р. (Розділ 3).

РОЗДІЛ 2

Дослідження місця судової гілки влади та Конституційного Суду України у реалізації зовнішньополітичної концепції України

Другий розділ роботи присвячений аналізу результатів експертного опитування, проведеного автором. Окрім експертного опитування проведено додатковий аналіз поточної ситуації міжнародних зв'язків КСУ у розрізі євроатлантичної інтеграції шляхом проведення SWOT-аналізу, PEST-аналізу, аналізу ключових стейкхолдерів та аналізу портфелів компетенцій та продуктів. Ці види аналізу допоможуть виявити слабкі та сильні сторони вже наявного співробітництва, оцінити об'єктивні та суб'єктивні, зовнішні обставини і можливі загрози на шляху до реалізації Стратегії.

Автором здійснено опитування 15-тьох експертів - юристів, юристів-конституціоналістів, фахівців у сфері міжнародних відносин та зовнішньої

політики України, аналітиків з політико-правових питань, що забезпечило більшу репрезентативність вибірки та ширший спектр поглядів і оцінок порушеної проблематики. Важливо зауважити, що всі залучені експерти не є працівниками Конституційного Суду України, що мінімізує суб'єктивність їхніх думок та наданих оцінок.

Опитування, зважаючи на актуальну ситуацію з поширення епідемії COVID-19 на глобальному рівні та вжиття країнами релевантних обмежувальних протиепідеміологічних заходів, було здійснено автором в онлайн-форматі - шляхом попереднього формування опитувальника за допомогою інструмента "Google forms" та його розсилки експертам із супровідними листами. Опитування тривало протягом трьох тижнів - з січня до лютого 2021 р. Опитувальник містив дев'ять питань, кожне з яких було відкритого типу, аби дати експертам простір для висловлення думок та оцінок порушених питань.

2.1. Міжнародне співробітництво Конституційного Суду України як один з напрямів діяльності органу

В Україні конституційне судочинство здійснюється Конституційним Судом України відповідно до Конституції та Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. [5]. Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

Конституційний Суд України здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повноти і всебічності розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків [42].

Організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду здійснює Секретаріат Конституційного Суду України, одним з напрямів діяльності якого є здійснення міжнародного співробітництва, що належить до повноважень Відділу міжнародного співробітництва Управління комунікацій КСУ та міжнародного співробітництва Секретаріату Конституційного Суду України [42].

Міжнародне співробітництво відіграє важливу роль в розбудові та зміцненні інституційної спроможності Конституційного Суду України, адже масштаб та ефективність міжнародних зв'язків є невід'ємним атрибутом якості діяльності будь-якої державної установи, а також показником ступеню включення інституції до міжнародного фахової спільноти. Крім цього, міжнародна співпраця дає можливість використання та долучення до кращого світового досвіду та вироблення перспективної моделі розвитку.

Конституційний Суд України безпосередньо пов'язаний з міжнародними зобов'язаннями держави, і, як результат, активно впроваджує та розвиває міжнародні комунікації у галузі конституційного права в межах своїх повноважень, керуючись основними принципами зовнішньої політики України. Так, ряд дослідників виводить норми Конституції України, які “визначають повноваження КСУ про надання висновків стосовно конституційності чинних міжнародних договорів України або тих, що вносяться до парламенту для надання згоди на їх обов'язковість (ст.151)” в окрему - одну з трьох - груп норм Основного Закону України, що регулюють статус і повноваження органів державної влади у сфері зовнішніх зносин [20, ст.147].

На сьогодні Конституційний Суд України встановив і підтримує плідні відносини з органами конституційної юрисдикції багатьох іноземних держав, міжнародних організацій, фондів та програм і є активним членом міжнародної конституційної спільноти [47].

Враховуючи глобалізацію та інші процеси, що спостерігаються на міжнародній арені, співпраця Конституційного Суду України з органами

конституційної юрисдикції інших держав, міжнародними судами та міжнародними організаціями, безсумнівно, створює сприятливі умови для започаткування та розвитку діалогу, заснованого на взаємоповазі та поширенні загальнолюдських цінностей, що зрощуються демократіями.

2.1.1. Нормативно-правове та інституційне підґрунтя співробітництва

З метою поглиблення двосторонніх відносин Конституційний Суд України підписав меморандуми про розвиток співробітництва з 11-ма органами конституційної юрисдикції, включаючи органи конституційної юрисдикції Латвії, Литви, Молдови, Туреччини, Сербії тощо. Станом на початок 2021 р., ведуться перемовини про підписання Меморандуму про розвиток співробітництва з Конституційним Судом Республіки Північна Македонія.

16 липня 2014 р. було підписано Меморандум про співробітництво між Конституційним Судом України та Координатором проектів ОБСЄ в Україні.

Крім того, меморандум про співробітництво укладено між Конституційним Судом України та Урядом Сполучених Штатів Америки (через Агентство з міжнародного розвитку США) задля “поліпшення технічного забезпечення роботи Конституційного Суду України”.

Рішенням від 17 квітня 2014 р. Конституційний Суд України припинив дію Меморандуму про розвиток співробітництва між Конституційним Судом України та Конституційним Судом Російської Федерації зважаючи на діяльність останнього, пов’язану з легітимізацією анексії Автономної Республіки Крим урядом Російської Федерації.

Суд активно співпрацює з міжнародними організаціями: Радою Європи (Європейською комісією “За демократію через право” (Венеційська Комісія), Європейським судом з прав людини), Координатором проектів ОБСЄ в Україні, іноземними урядовими фондами, включаючи Німецький фонд міжнародного правового співробітництва (IRZ) та ін. [63; 64; 45; 68].

У 1999 р. у рамках XI Конгресу Конференції європейських конституційних судів «Конституційне правосуддя у сфері свободи релігії та віросповідання» Конституційний Суд України став асоційованим членом, а в жовтні 2000 р. у рамках XII Конгресу Конференції європейських конституційних судів «Відносини між конституційними судами та іншими національними судами, а також їх взаємодія з європейськими судовими інституціями» - повноправним членом Конференції європейських конституційних судів - міжнародної організації, яка об'єднує майже всі органи конституційної юрисдикції Європейського континенту та бере активну участь у конгресах цієї Організації [59]. До речі, у 2005 р. голова Конституційного Суду України М. Селівон був генеральним доповідачем на XIII з'їзді цієї поважної організації, що протягом 40 років роботи Конференції було єдиним винятком із загального правила, згідно з яким загальний звіт готує суд-організатор. Станом на лютий 2021 р. відбулося 18 конгресів Конференції європейських конституційних судів.

З 2009 р. Суд долучився до роботи Всесвітньої конференції конституційного правосуддя [76]. З 1996 р. Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) співпрацює з об'єднаннями конституційних судів, заснованими на регіональних / лінгвістичних принципах, зокрема з Конференцією європейських конституційних судів, Асоціацією конституційних судів, яких об'єднує використання французької мови, Південно-Африканською суддівською комісією, Конференцією органів конституційного контролю країн нової демократії, Асоціацією конституційних судів Азії та еквівалентних їм інститутів, Союзом Арабських конституційних судів та рад, Іберо-Американською конференцією конституційного правосуддя та Конференцією конституційних судів Африки.

Прагнучи об'єднати ці групи та їх членів, Венеційська Комісія спільно з Конституційним Судом Південно-Африканської Республіки організувала Перший Конгрес Всесвітньої конференції конституційного правосуддя, який відбувся в м. Кейптаун, ПАР, 23–24 січня 2009 р. на тему: «Конституційне

судочинство: його вплив на суспільство та розвиток світової практики захисту прав людини».

За результатами Першого Конгресу Всесвітньої конференції конституційного правосуддя було прийнято підсумкову декларацію, в якій було відзначено важливість обміну досвідом на світовому рівні. У зв'язку з цим Бюро Конференції було доручено внести пропозиції щодо створення Всесвітньої асоціації конституційних судів, відкритої для членства судам, що належать до регіональних чи лінгвістичних груп, та розробити проект Статуту такої організації.

Остаточний Статут було схвалено на засіданні Бюро 23 травня 2011 р. під час XV Конгресу Конференції європейських конституційних судів. У вересні 2011 р. Конституційний Суд України приєднався до Організації серед 30 судів-засновників.

У 2015 р. Конституційний Суд України став одним із судів-засновників Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорноморського морів (BBCJ). Організацію було засновано за ініціативи Конституційного Суду Молдови та Конституційного Суду Литви. Вона включає також двох інших членів - конституційні суди Грузії та України, хоча залишається відкритою для участі конституційних судів та релевантних установ інших країн ЄС та країн Східного партнерства Балтійського та Чорноморського регіонів. Асоціація націлена на сприяння захисту прав людини та основних свобод, а також незалежності конституційних судів, впровадженню принципів верховенства права та посиленню обміну досвідом між своїми членами. У 2017 р. Конституційний Суд України головував у цій Організації [58].

Представники Конституційного Суду України регулярно беруть участь у діяльності Європейського суду з прав людини у Страсбурзі, а також Європейської комісії “За демократію через право” (Венеційська Комісія).

Комісія може проводити дослідження з власної ініціативи та, у разі необхідності, може розробляти проекти законів, рекомендацій та міжнародних

договорів. Пропозиції Комісії можуть обговорюватись і прийматись статутними органами Ради Європи (ст. 2 Статуту Комісії).

На запит конституційного суду або Європейського суду з прав людини Комісія може також надавати консультативні висновки (*amicus curiae*), в яких викладаються певні аспекти порівняльного конституційного та міжнародного права щодо справ, які знаходяться на розгляді цього суду. Комісія не дає відповіді на питання щодо конституційності оспорюваного національного акту, а лише обмежує себе висновком з порівняльного або міжнародного права. У разі необхідності такі висновки можуть надаватися у дуже стислий термін, принаймні у попередньому вигляді.

З огляду на те, що Комісія не розглядає конкретні справи, що знаходяться на розгляді суду, та не дає оцінку конституційності національному законодавству, адже це є завданням національних судів, Комісія просить, щоби суди у своїх запитах щодо надання висновку *amicus curiae* формулювали конкретні питання, відповіді на які вони хотіли би отримати від Комісії.

Звичайною практикою є зустрічі керівництва Суду з керівниками та представниками міжнародних організацій - ООН, ОБСЄ, РЄ, ЄС, - та їхніх представництв в Україні. Так, співробітництво Конституційного Суду України з представництвом ООН в Україні, її програмами, місіями та спеціалізованими установами відбувається на засадах захисту основоположних прав людини, підтримки миру і безпеки ще з 2001 р. у форматі двосторонніх зустрічей сторін, візитів делегацій ООН, очолюваних спеціальними профільними доповідачами у сфері прав людини, представниками Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, напрацювання ними рекомендацій стосовно розгляду тих чи інших аспектів дотримання принципу прав людини при розгляді Конституційним Судом відповідних справ.

Щодо співпраці Конституційного Суду України з Представництвом ЄС в Україні, безпосередньо з інституціями та органами ЄС, то основними напрямками є такі:

- співробітництво у рамках інструментів ЄС (TWINNING, TAIEX);
- міжнародні конференції та форуми за підтримки інституцій ЄС;
- навчальні обміни, короткострокові тренінги та семінари за підтримки інституцій ЄС, програм чи проектів ЄС (ЄС спільно з РЄ) в Україні.

2.1.2. Проектна діяльність та співробітництво з міжнародними фондами

Конституційний Суд України у рамках свого міжнародного співробітництва втілює проектну діяльність за підтримки міжнародних урядових і неурядових фондів та організацій. Передусім йдеться про діяльність у рамках інструментів ЄС, Координатора проектів ОБСЄ в Україні та Німецького фонду міжнародного правового співробітництва (IRZ).

Щодо проектної співпраці Конституційного Суду України з ЄС, то передусім варто зазначити втілення спільних проектів у рамках інструментів TAIEX та TWINNING (ці інструменти передбачають співробітництво шляхом організації спільних навчань та обмінів, короткострокових семінарів, тренінгів з питань судочинства, конституційного правосуддя та ін.). TAIEX був заснований Генеральним Директоратом Європейської Комісії з питань розширення у 1996 р. як програма, що покликана допомагати країнам-кандидатам у стислі терміни розв'язувати питання запровадження законодавства ЄС (*acquis communautaire*). Завдання TAIEX полягає в спрощеному механізмі передачі та обміні провідним досвідом між країнами-бенефіціарами й країнами-членами Європейського Союзу [73].

Основними формами заходів у рамках інструменту TAIEX, що реалізуються за рахунок коштів ЄС є:

- експертна місія. Один або два експерти з країн-членів ЄС відвідують Україну на короткий термін (до 5 робочих днів), впродовж яких вони надають поглибленні консультації щодо гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС;

- навчальні візити до країн-членів ЄС (до п'яти робочих днів, максимум 3 представники від України), спрямовані на обмін практичним досвідом, пов'язаним з імплементацією та посиленням законодавства ЄС;

- семінари (один-два робочих дні), на яких експерти з країн-членів ЄС розкривають для української аудиторії питання, що стосуються конкретних сфер законодавства ЄС, регулювання, процедур і передового європейського досвіду.

Крім того, Конституційний Суд України має досвід співпраці за проектом ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», а згодом - за проектом ЄС «Підтримка реформ юстиції і правосуддя в Україні» («Право-Justice») [62].

Щодо Координатора проектів ОБСЄ в Україні, то проектна співпраця між Конституційним Судом України та організацією розпочалася у 2015 р. У цьому контексті варто відзначити трирічний проект «Підтримка захисту прав людини шляхом покращення доступу до конституційної юстиції» (2019-2021), який наразі фінансується урядом Німеччини.

У рамках виконання компоненту 1.4 проекту «Підтримка захисту прав людини через покращення доступу до конституційної юстиції» Координатор проектів ОБСЄ в Україні сприяв створенню та інтеграції онлайн бібліотеки (бази даних з власним інтерфейсом і пошуковою системою), що удосконалило офіційний вебсайт Конституційного Суду України.

У 2019 р. Координатор проектів ОБСЄ в Україні висловив готовність здійснити фінансування діяльності спеціальних радників - інституту, запровадження якого передбачено перехідними положеннями Закону України „Про Конституційний Суд України“ (п.3). Відповідно до Положення про спеціального радника Конституційного Суду України, затвердженого Постановою КСУ від 9 грудня 2019 р., спеціальний радник надає Суду експертну допомогу в конституційних провадженнях за конституційними скаргами. Спеціальним радником Суду може бути суддя у відставці

іноземного органу конституційної юрисдикції або представник міжнародної урядової організації, предметом статутного завдання якої є питання конституційного права. Юридичний висновок спеціального радника називається *amicus curiae* і надається на запит судді-доповідача Конституційного Суду України у певній справі. 2019 р. Конституційний Суд України постановив залучити для здійснення у Конституційному Суді України функцій спеціального радника Мірослава Граната, Георгія Папуашвілі та Александру Тенасе.

Крім цього, на постійній основі реалізуються спільні однорічні проекти Конституційного Суду України та Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Так, у 2019 та 2020 рр. було реалізовано спільні однорічні однойменні проекти “Підтримка у вдосконаленні доступу до конституційної юстиції”, у рамках яких відбулися заходи для суддів та працівників Секретаріату Конституційного Суду України (тематичні круглі столи, літні школи, міжнародні конференції та ін.).

Співробітництво Конституційного Суду України з Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва (IRZ), головний офіс якого знаходиться у м. Бонн, започатковано у листопаді 1996 р. в рамках проекту „Співробітництво в галузі права“ програми Уряду ФРН „ТРАНСФОРМ“. За сприяння Фонду налагоджені контакти з Федеральним Конституційним Судом Німеччини, Інститутом зарубіжного публічного та міжнародного права ім. Макса Планка, Інститутом Гете та іншими німецькими інституціями. За цей час було реалізовано низку ініціатив, зокрема спільні українсько-німецькі фахові зустрічі (9), колоквиуми (10), робочі візити делегації Конституційного Суду України до ФРН за підтримки Фонду (понад 10), а також зустрічі делегацій, стажування тощо.

Конституційний Суд України також співпрацює в рамках спільного проекту з Конституційним Судом Латвійської Республіки «Зміцнення спроможності юридичної служби Конституційного Суду України», фінансованого Міністерством закордонних справ Латвійської Республіки

відповідно до Плану політики розвитку співпраці на 2020 р. (розділ «Передача латвійського досвіду країнам-партнерам»).

2.2. Місце Конституційного Суду України в системі органів влади в Україні в контексті реалізації євроатлантичного напрямку зовнішньополітичної концепції держави

Аналіз інформації, наведений у попередньому підрозділі, дає підстави стверджувати, що міжнародне співробітництво як один із напрямів діяльності Конституційного Суду України є активним і різновекторним, включає як двостороннє співробітництво з органами конституційної юрисдикції іноземних держав, так і міжнародні зв'язки Суду за напрямом багатосторонньої дипломатії (членство в міжнародних субрегіональних, регіональних, всесвітніх організаціях), а також взаємодію з міжнародними донорськими інституціями та фондами у через проектну діяльність.

Завданням цього підрозділу буде проаналізувати, спираючись на весь масив міжнародного співробітництва Конституційного Суду України, які з уже наявних його напрямів відповідають загальнонаціональному зовнішньополітичному вектору європейської та євроатлантичної інтеграції України, і висновком цього аналізу буде оцінка не міжнародних зв'язків органу конституційного контролю України загалом, а лише у розрізі успішності/неуспішності здійснення міжнародного співробітництва саме за вектором європейської та євроатлантичної інтеграції України. Крім того, аналіз буде здійснено за такою моделлю: консолідований виклад думок опитаних у ході дослідження експертів на питання, підтвердження або спростування цієї консолідованої думки експертів емпіричним матеріалом, фактами і власними спостереженнями автора цього дослідження, загальні висновки щодо успішності/неуспішності здійснення міжнародного співробітництва Конституційного Суду України за вектором євроатлантичної інтеграції. Оцінка та рекомендації, зроблені внаслідок аналізу, ляжуть в

основу формування стратегії міжнародного співробітництва Конституційного Суду України до 2025 р., що буде висвітлено у Розділі 3.

Опитані автором у ході цього дослідження експерти суголосні із теоретичними дослідженнями закордонних колег, наведеними у Розділі 1, у визначенні суттєвої ролі судової гілки влади в реалізації зовнішньої політики держави (Додаток А). Серед основних аргументів на підкріплення цієї позиції такі: а) судова влада існує невідривно від інших гілок влади і здійснює контроль за компетенційною діяльністю суб'єктів інших гілок влади, створюючи їм протипагу, відтак, від її належного функціонування в контексті наближення до/виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС залежить євроінтеграційний поступ України; б) судова гілка влади є винятково важливою у процесі забезпечення принципу верховенства права в Україні, без чого реалізація її зовнішньополітичної концепції на сучасному етапі вбачається неможливою.

Крім того, на питання про те, якими є вимірювані показники ефективної реалізації напряму європейської та євроатлантичної інтеграції України у сфері правосуддя/ верховенства права/ дотримання основоположних прав людини/ здійснення конституційного контролю, більшість опитаних експертів визначили такі: а) незалежність і прозорість правосуддя; б) рейтингові оцінки міжнародних неурядових організацій, зокрема правозахисних; в) звіти міжнародних партнерів України та фондів (інституції ЄС, органи РЄ тощо); г) динаміка рішень ЄСПЛ у справах проти України; г) доступ до правосуддя; д) суддівська доброчесність (Рис.2.1).

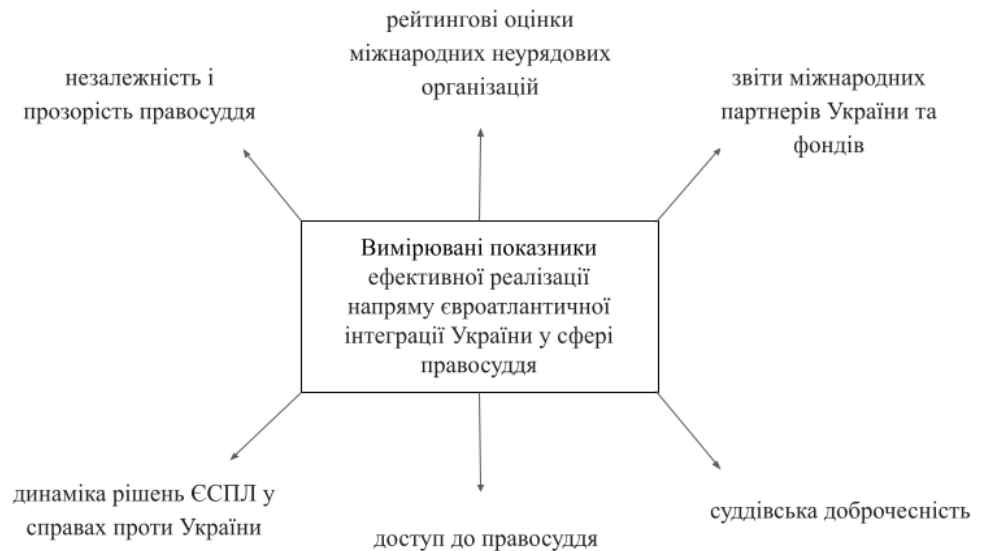

Рис.2.1. Вимірювані показники реалізації напряму європейської та євроатлантичної інтеграції України у сфері правосуддя

Першим питанням, присвяченим безпосередньо Конституційному Суду України, було: “Яким, на Вашу думку, є місце Конституційного Суду України у процесі реалізації напряму європейської та євроатлантичної інтеграції України у сфері правосуддя/ верховенства права/ дотримання основоположних прав людини/ здійснення конституційного контролю станом на зараз?”

Проаналізувавши відповіді експертів, ми дійшли висновку, що на сучасному етапі роль/місце Конституційного Суду України у процесі реалізації напряму європейської та євроатлантичної інтеграції України містить у собі дві нерозривно пов’язані компоненти: а) інституційно-функціональна роль КСУ як єдиного органу, що здійснює конституційний контроль та уможлиблює реальну роботу цінностей верховенства права та основоположних прав людини, дотримання яких є ключовим у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції (хоча із суттєвим зауваженням, що орган конституційного контролю не відноситься до суб’єктів зовнішньополітичної діяльності); б) суспільно-політична роль і ситуація навколо органу конституційної юрисдикції України, яку суттєва частка експертів оцінили як несприятливу для реалізації напряму європейської та

євроатлантичної інтеграції (“заблокована” робота органу, неоднозначне сприйняття рішень органу суспільством та іноземними партнерами, ідентифікація органу як інструменту (гео-)політичних протистоянь).

На думку автора цього дослідження, сама суть питання полягає в нерозривності інституційно-функціонального та практичного (зокрема і суспільно-політичного, політико-правового) складників, оскільки роль того чи іншого органу/інституції у здійсненні політики виражається тим, наскільки співвідносні і ефективні обидва ці складники. Тож і оцінка місця КСУ у процесі реалізації наряду європейської та євроатлантичної інтеграції України - усереднений показник двох тез експертів, отже, можемо зробити висновок, що наразі орган конституційної юрисдикції України має суттєвий опосередкований вплив на реалізацію зовнішньополітичної концепції України, але конотація цього впливу - поки більше нейтральна чи навіть негативна, аніж позитивна.

Другим питанням до експертів було: “Які фактори, на Вашу думку, можуть посилити або ж послабити поточну позицію КСУ в контексті контрибуції до реалізації наряду європейської та євроатлантичної інтеграції України у сфері правосуддя/ верховенства права/ дотримання основоположних прав людини/ здійснення конституційного контролю?”

Виклад думок експертів стосовно другого питання логічно продовжує блок відповідей на попереднє питання, оскільки посилення поточної позиції Конституційного Суду України експерти вбачають у раціональному балансі між декларативними (функціонально-інституційними) повноваженнями Суду відповідно до Конституції, дотичного чинного законодавства, та фактичними політико-правовими викликами, що виникають навколо КСУ в контексті його існування як органу, що забезпечує систему стримувань і противаг, і виведений з-поміж усіх гілок влади для забезпечення аполітичності при здійсненні конституційного контролю. І навпаки, розбалансований підхід до поєднання цих двох складників (наприклад, зі зміщенням акценту лише на другий і, таким чином, надмірна політизація КСУ або втягненість органу в

політичні конфлікти; або ж - у разі зміщення акценту на перший складник - нерелевантне відсторонення КСУ від суспільно-політичних реалій призведе до прийняття неефективних для суспільного врегулювання рішень або(що) може суттєво послабити позиції Конституційного Суду України в контексті внеску до реалізації на пряму євроатлантичної інтеграції України.

Систематизувавши думки опитаних у ході дослідження експертів, можна сформулювати низку факторів, які найбільше (потенційно або фактично) посилюють такі позиції КСУ:

- запровадження нових процедур щодо обрання суддів та дотримання їхньої доброчесності;
- уможливлення ефективного функціонування інституту конституційної скарги;
- налагодження ефективної комунікації з громадськістю, підвищення конституційної культури громадян;
- підвищення якості аргументації рішень;
- активніше залучення релевантного досвіду органів конституційної юрисдикції європейських держав та тісніша взаємодія з європейськими партнерами.

Що ж до факторів, що можуть послабити такі позиції КСУ в контексті контрибуції до реалізації на пряму європейської та євроатлантичної інтеграції України, то окреслимо найпоширеніші:

- узалежнення від інших гілок влади (ухвалення політично зумовлених рішень без належної правової аргументації);
- суддівська недоброчесність та пов'язані з нею резонансні події, що набувають широкого розголосу і підривають довіру до всього органу;
- пасивна позиція щодо актуальних справ, які перебувають на розгляді КСУ;
- слабка комунікація з громадськістю;
- нехтування загальнонаціональним зовнішньополітичним курсом України на європейську та євроатлантичну інтеграцію, ухвалення

“ізолюваних” від цього курсу рішень, що не сприяють зближенню України та ЄС у правовому полі (Рис.2.2.).

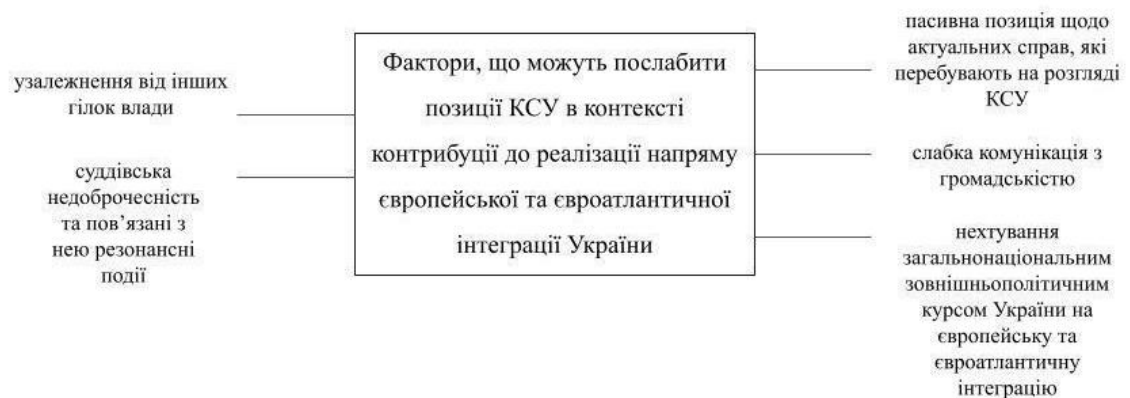

Рис. 2.2. Фактори, що можуть послабити позиції КСУ в контексті контрибуції до напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції України

Важливим у контексті переходу від узагальнених уявлень експертів про роль органу конституційної юрисдикції безпосередньо до його міжнародної діяльності стало третє поставлене у ході дослідження питання: “Яким, на Вашу думку, є рівень співвідношення безпосередньої діяльності КСУ зі здійснення конституційного контролю та міжнародного співробітництва цього органу? (низький, середній або ж високий). Обґрунтуйте, будь ласка, свою оцінку.”

З цього питання думки експертів не суттєво, але розділилися, хоча більшість усе ж залишилася одностайною, обравши оцінку “середній рівень”. Таку відповідь аргументовано тим, що діяльність КСУ зі здійснення конституційного контролю не завжди сповна співвідноситься з міжнародною діяльністю цього органу. Йдеться про те, що іноді участь у міжнародних і регіональних організаціях, двосторонні чи багатосторонні зустрічі з іноземними делегаціями, участь у проектах за підтримки міжнародних урядових організацій, фондів і донорів не завжди тягне за собою синхронізацію безпосередньої функції Суду (здійснення конституційного контролю) з досвідом іноземних партнерів, а отже таке співробітництво несе іноді формальний характер. Та попри це, абсолютна більшість опитаних

експертів зазначають, що залежність у зворотному напрямі (тобто залежність здійснюваного міжнародного співробітництва і його напрямів від поточної безпосередньої діяльності КСУ зі здійснення конституційного правосуддя) є достатньо сильною і функціонально вмотивованою, тому консолідована оцінка такого співвідношення - “посередньо”.

І хоча деякі оцінки опитаних експертів з цього питання були “високий” та “низький”, на думку автора цього дослідження, обидва цих екстремуми в оцінці не відображають реального стану справ, оскільки у випадку з обґрунтування оцінки “низький рівень” експерт навів аргументацію щодо того, що суб’єктивний фактор кожного окремого судді (рівня його (не)добросовісності) може нівелювати всі потуги за напрямом співпраці КСУ з міжнародними партнерами (фактично так не є, а всі партнерські відносини КСУ - як дво- так і багатосторонні - носять сталий, тяглий характер, і зовсім не визначаються спорадичними ситуаціями чи окремими персоналіями). І навпаки, якщо говорити про аргументацію експертами оцінки “високий рівень” у відповідь на поставлене питання, то тут спостерігається гіперболізоване уявлення про те, наскільки співпраця з міжнародними партнерами може впливати на безпосередню діяльність КСУ зі здійснення конституційного контролю. Така аргументація виключає той фактор, що Конституція України хоч і містить на рівні духу і цінностей універсальні принципи верховенства права, основоположних прав людини та демократичних цінностей, однак Україна не є членом глибоко інтегрованих союзів (на кшталт ЄС), тому значна частина Конституції України знаходиться в суто українському національному правовому полі, тлумачиться відповідно до нашої правової системи, тому значимість міжнародного співробітництва і діалогу в цих сферах є низькою.

Як уже згадувалося в попередньому розділі цієї роботи, важливою складовою вектору європейської та євроатлантичної інтеграції України є проведення реформи правосуддя. Відтак автор дослідження поставив експертам питання щодо того, наскільки важливим у процесі такого

реформування є проведення реформи у сфері конституційного правосуддя та про потенційну роль міжнародного співробітництва КСУ в ході такої реформи.

Варто розпочати консолідований виклад думок експертів із розмежування міжнародного аспекту діяльності судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України, якщо говорити про реформування системи правосуддя загалом. Йдеться про те, що в судах загальної юрисдикції є вкрай практична сторона - застосування/незастосування іноземного права (юрисдикцій інших держав); вирішення юрисдикційних спорів у зв'язку із виконанням рішень іноземних судів на території України; питання екстрадиції та екстериторіальних злочинів тощо. Тобто у судів загальної юрисдикції є дуже практичний міжнародний аспект роботи. У КСУ такого немає і навряд чи може бути. Тут міжнародна співпраця проявляється насамперед у запозиченні, поширенні власного досвіду та розвитку рівня аргументації рішень, з'ясування сутності та змісту міжнародних стандартів у сфері прав людини тощо. Відповідно, для КСУ набагато важливішим є обмін досвідом, співпраця щодо напрацювання і розвитку доктрини, взаємні консультації тощо.

Якщо взяти до уваги вказане вище розмежування і говорити про суто про реформування у сфері конституційного правосуддя на шляху до євроатлантичної інтеграції України, то більшість експертів наполягають на низькому рівні важливості міжнародного співробітництва органу конституційної юрисдикції. Основним аргументом на користь цієї узагальненої тези є те, що власне реформування конституційного судочинства - це зміни, що стосуються нормативно-правових основ, напрацювання нових чи вдосконалення старих процедур і перебувають у правовому полі. Другим аргументом на підтримку цієї тези є те, що наразі в Україні є тенденція, що практика вироблення законодавчих рішень відбувається без участі його представників (у нашому випадку - без КСУ). Третім аргументом на підкріплення цієї думки експерти наводять той факт, що реформування сфери конституційної юстиції України взагалі не лежить у площині реалізації

політики європейської та євроатлантичної інтеграції, а має здійснюватися апріорно, і точно не за ключової ролі міжнародного співробітництва Суду та допомоги міжнародних партнерів.

Автор цього дослідження цілковито погоджується з першими двома аргументами, однак не підтримує третій, оскільки політика європейської та євроатлантичної інтеграції у сфері наближення правових систем України та ЄС неможлива без релевантної синхронізації сфери конституційного правосуддя та перейняття відповідних практик. Тому ставити під сумнів роль Конституційного Суду України як важливого стейкхолдера в ході відповідної реформи - щонайменше недоцільно. Якщо ж говорити про значення міжнародного співробітництва КСУ в ході реалізації реформи конституційного правосуддя, то дійсно, воно є опосередкованим, допоміжним. Ми вважаємо, що така роль може полягати у формуванні суб'єктів потенційного співробітництва, моніторингу наявних можливостей співпраці з міжнародними донорськими організаціями, відстежування кращих практик судів конституційної юрисдикції закордоння, надання комунікаційно-організаційної, інформаційної підтримки тощо.

Щодо думки експертів на цей рахунок (це питання звучало як: “Якими Ви бачите пріоритетні напрями/формати міжнародної співпраці Конституційного Суду України для ефективної реалізації зовнішньополітичної концепції України за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції у близькостроковій перспективі?”), то більшість експертів були одноголосними у своїх відповідях. З-поміж основних напрямів можна виокремити такі:

- залучення іноземних партнерів, супервайзерів до аналізу роботи КСУ як органу та окремих суддів (їх відбору) зокрема;
- перейняття досвіду іноземних органів конституційної юрисдикції або релевантних установ (кращі практики організаційної діяльності, обмін досвідом і компетенціями між суддями, працівниками Секретаріату тощо);

Рис.2.3. Хмара слів-асоціацій експертів щодо поточної та потенційної ситуації зі здійснення Конституційним Судом України діяльності задля забезпечення реалізації зовнішньополітичної концепції України

Тобто стає зрозуміло, що відповідь усіх експертів на це питання зумовлена різним рівнем обізнаності і власної позиції щодо органу конституційного контролю загалом (хоча про це в питанні не йшлося) та його міжнародної діяльності зокрема. На нашу думку, можна об'єднати весь масив строкатих думок однією тезою і сформулювати її приблизно так: “Попри те, що навколо Конституційного Суду України наразі сформувалися несприятливі політико-правові умови, міжнародна діяльність цього органу може і повинна суттєво докластися до формування позитивного іміджу цього органу за кордоном та сприяти належній його діяльності з конституційного контролю на основі цінностей, що відповідають духові і букві Конституції України з урахуванням релевантного іноземного досвіду”.

Для напрацювання Стратегії міжнародного співробітництва Конституційного Суду України до 2025 р. за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції (далі - Стратегія) вважаємо за доцільне провести додатковий аналіз поточної ситуації міжнародних зв'язків КСУ у розрізі євроатлантичної інтеграції шляхом проведення п'яти видів аналізу, обраних автором дослідження на свій розсуд.

2.3. Аналіз поточного стану та проблем міжнародного співробітництва КСУ

У цьому підрозділі автор прагне виявити слабкі та сильні сторони вже наявного міжнародного співробітництва органу конституційної юрисдикції України, оцінити об'єктивні та суб'єктивні, зовнішні обставини і можливі загрози на шляху до реалізації Стратегії.

Табл. 2.1.

PEST-аналіз поточного стану міжнародного співробітництва КСУ [70]

Політичні зовнішні фактори (political)	Економічні зовнішні фактори (economic)
<ul style="list-style-type: none"> - оскільки КСУ виведено з-поміж всіх гілок влади, діяльність (включно з міжнародною) цього органу безпосередньо не залежить від зміни владних еліт (від особи президента чи наявності тих чи інших партій у Верховній Раді України), однак напрями міжнародної співпраці органу конституційного контролю опосередковано визначаються тими чи іншими політиками (policies), які здійснюються поточною владною верхівкою; - зміни законодавства України суттєво впливають на діяльність КСУ (особливо - зміни до ЗУ “Про Конституційний Суд України, зміни до Конституції та ін.), крім того, впливають і міжнародні угоди чи договори, ратифіковані Верховною Радою України; - набуття Україною загалом або безпосередньо КСУ членства в міжнародних організаціях суттєво зумовлює діяльність і напрями роботи КСУ; - загальнодержавний процес реформування у різних сферах (зокрема - у правовій, сфері судочинства) зумовлює роботу КСУ та його міжнародну діяльність. 	<ul style="list-style-type: none"> - бюджетні кошти, закладені в Бюджет України на конкретний рік на забезпечення діяльності органу конституційного контролю (залежить від багатьох факторів - від динаміки курсу гривні до динаміки ВВП в Україні, планування на макрорівні та ін.); - кошти, залучені КСУ від партнерських організацій, міжнародних урядових і неурядових фондів, іноземних агенцій міжнародного розвитку тощо у рамках реалізації спільних проектів.
Соціальні зовнішні фактори (social)	Технологічні зовнішні фактори (technological)
<ul style="list-style-type: none"> - наявність тих чи інших соціальних проблем в Україні, які постають гостро у той чи інший проміжок часу і створюють масове збурення, накладені на те, що значна частина справ, які перебувають на розгляді КСУ, мають саме соціальний характер (тобто фактично рішення КСУ мають вплив на те, як буде гарантовано соціальні права тих чи інших категорій населення України, яких стосуються справи на розгляді Суду). У контексті міжнародного співробітництва КСУ саме соціальні питання часто лягають в основу тісної співпраці з Європейським судом з прав людини та Радою Європи з її структурними органами, Венеційською Комісією (ЄК “За демократію через право”); - вплив ЗМІ як четвертої колони на інформаційний порядок денний у державі, а від цього - суспільно-політичні настрої та ключові наративи у суспільстві. Діяльність медіа формує сприйняття органу конституційного правосуддя лівовою часткою українського населення, оскільки для неї знання про конституційне судочинство та реалії діяльності КСУ формуються виключно ЗМІ (і значно рідше - експертними колами). Імідж органу конституційного контролю України рідко 	<ul style="list-style-type: none"> - якість та рівень науково-технічних розробок на загальнонаціональному рівні мають суттєвим вплив на діяльність КСУ; - співробітництво органу конституційної юрисдикції України з міжнародними партнерами по лінії матеріально-технічної підтримки ними КСУ - один із визначальних зовнішніх факторів (наприклад, співпраця КСУ з конституційними судами та урядами Південної Кореї, Японії, Координатором проектів ОБСЄ в Україні суттєво удосконалили роботу Суду, надавши hard- та soft-забезпечення, оснастивши усіма необхідними засобами мережевої комунікації та ін).

формується українськими ЗМІ, тому цей фактор на міжнародне співробітництво КСУ впливає менше (значно більшу роль грає якість і частотність взаємодії органу з іноземними партнерськими організаціями).	
--	--

[Розроблено автором]

Табл.2.2.

Аналіз портфеля компетенцій відділу міжнародного співробітництва
Конституційного Суду України

Вид компетенцій	Які компетенції є	Які компетенції слід набути
Інтегративні	здатність працювати на перетині сфер конституційної юстиції та міжнародного співробітництва; використання знань про актуальний порядок денний міжнародних відносин і світової політики та зовнішньої політики України при налагодженні міжнародних зв'язків Конституційного Суду України;	уміння поєднувати аналітичний, стратегічний та протокольний вектори міжнародного співробітництва КСУ (йдеться про набуття глибших компетенцій з написання аналітики та можливості аналізувати міжнародний досвід у сфері конституційного правосуддя для перейняття КСУ кращих практик і більш тісного доктринального співробітництва з органами конституційного контролю зарубіжжя); здатність ефективно співпрацювати з органами влади системи міжнародних зносин та зовнішньої політики України задля кращої координації міжнародної діяльності КСУ за напрямом євроатлантичної інтеграції України (наприклад, з МЗС, Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції та ін)
Соціально-психологічні	здатність до лідерства, цілепокладання, уміння реалізувати накреслені плани і здатність до новаторської діяльності, знання і вміння у сфері сприйняття, розуміння поведінки людей, мотивація їх діяльності, високий рівень емпатичності й комунікативної культури; персональна відповідальність і почуття причетності	поглиблення компетенцій з міжкультурного діалогу, розвиток м'яких навичок (самоменеджмент, конфліктний менеджмент, кризові комунікації)
Організаційні	ефективне управління працівниками відповідно до установчих документів, положення про управління і відділ, посадових інструкцій кожного працівника;	більш гнучке делегування повноважень; більш скоординована комунікація з іншими структурними підрозділами Секретаріату КСУ в ході здійснення міжнародного співробітництва; більш скоординована взаємодія з Постійною комісією КСУ з питань

	здатність до командної роботи; високий рівень підзвітності та відпрацьовані показники результативності виконуваних працівниками завдань;	міжнародних зв'язків
Інформаційно-технологічні	навички з роботи з комп'ютеризованими системами, внутрішніми інформаційними системами КСУ, програмами внутрішнього документообігу; володіння навичками роботи з онлайн-платформами для комунікації та обміну інформацією; високий рівень компетенцій з пошуку та обробки інформації;	уміння працювати з big data, навички з аналізу різних видів даних, написання аналітики; навички з моніторингу кращих практик та новел у діяльності органів конституційного контролю іноземних держав; базові навички зі стратегування; більш глибокі знання з політики євроатлантичної інтеграції України та місця КСУ і конституційного судочинства в цьому процесі; моніторинг та, по можливості, імплементація в роботі відділу нових підходів у налагодженні міжнародного співробітництва (наприклад, онлайн-форми комунікації під час карантинних обмежень та обмеженого фізичного пересування та ін.)

[22, ст.158-165]

[Розроблено автором]

Аналіз портфеля продуктів відділу міжнародного співробітництва Конституційного Суду України

Оскільки цей метод аналізу застосовується переважно для аналізу портфеля продуктів підприємств відносно інших учасників ринку (конкурентів) та опираючись на стан ринку (сфери) загалом, а Конституційний Суд України є органом державної влади, то презюмуватимемо, що ринок у нашому випадку - це зовнішньополітична діяльність України, представлена сукупністю органів влади системи міжнародних зносин та зовнішньої політики України (важливо зауважити, що у цьому випадку множина таких органів не є в класичному розумінні конкурентами для КСУ, а просто формують собою цей ринок, "підживлюючи" середовище і задаючи темп бажаного зростання та напрями розвитку нашого презюмованого ринку).

Для аналізу портфеля продуктів відділу міжнародного співробітництва КСУ буде використано матрицю BCG (Бостонської консультативної групи),

яка розбивається на стратегічні господарські підрозділи (СГП), кожен з яких має свої цілі, ринкові можливості та ризики [39]. Таких СГП є чотири: а) зірка (дає велику додану вартість і вимагає значних вкладень ресурсів), б) дійна корова (велика додана вартість і невеликі витрачені ресурси), в) дика кішка (малий дохід, який може стати великим (зіркою) за умови додаткових вкладень ресурсів, г) собака (мала додана вартість і низька затрата ресурсів) [46; 50].

Табл. 2.3.

Зірка	Дійна корова
<ul style="list-style-type: none"> - міжнародні конференції у сфері конституційного правосуддя, де КСУ є (спів-)організатором 	<ul style="list-style-type: none"> - реалізація проектів міжнародної технічної допомоги за підтримки донорів; - запити на іноземних спеціальних радників КСУ; - тренінги, семінари, навчальні візити, обміни за підтримки іноземних партнерів для суддів КСУ, їхніх служб та працівників Секретаріату КСУ
Дика кішка	Собака
<ul style="list-style-type: none"> - міжнародні конференції у сфері конституційного правосуддя, де КСУ є учасником; - матеріали до дво- або багатосторонніх зустрічей з іноземними делегаціями, іноземними органами конституційного контролю, представниками міжнародних організацій тощо; - переклад рішень, висновків, окремих думок суддів КСУ інших стратегічно важливих документів так актів КСУ іноземною 	<ul style="list-style-type: none"> - кореспонденція з іноземними органами конституційної юрисдикції (вербальні ноти, привітання з державними святами тощо); - укладені меморандуми про співпрацю між КСУ та іноземними партнерами; - робочі візити, прийом іноземних делегацій чи партнерських організацій з короткостроковими зустрічами; - протокольний супровід заходів; - перекладена кореспонденція з іноземних мов українською і навпаки; - перекладені матеріали на офіційному сайті КСУ англійською та наповнення розділу “Міжнародні зв’язки”

[Розроблено автором]

Відтак, проаналізоване у наведених вище таблицях ляже в основу окреслення поточних проблем міжнародного співробітництва Конституційного Суду України та, як наслідок, допоможе сформулювати операційну і стратегічні цілі Стратегії міжнародного співробітництва Конституційного Суду України до 2025 року.

Висновки до розділу

Другий розділ роботи мав на меті дослідження експертних думок щодо того, яким є наразі та потенційно місце Конституційного Суду України в реалізації вектору європейської та євроатлантичної інтеграції зовнішньополітичної концепції України. Аналіз відповідей експертів дає підстави стверджувати, що роль КСУ в реалізації політики європейської та євроатлантичної інтеграції формують два нерозривні аспекти - функціональний (наділеність повноваженнями зі здійснення конституційного контролю) та політико-правовий (сукупність політико-правових умов, що визначають КСУ в системі виконання суспільного договору в Україні, а також суспільно-правова ситуація навколо Суду). Саме балансування на межі цих двох чинників сукупно визначає, як орган конституційної юрисдикції України може фактично чи потенційно долучатися до здійснення політики євроатлантичної інтеграції в Україні. Та все ж, більшість експертів наголошують на виключній ролі саме функціонального чинника, тобто

пріоритезують безпосередню діяльність КСУ зі здійснення конституційного контролю над всіма іншими видами і напрямками діяльності Суду.

Це означає і те, що міжнародному співробітництву не відводиться у цьому контексті особлива роль: доміантною тезою, що об'єднала думки більшості опитаних експертів, є те, що міжнародне співробітництво органу конституційної юрисдикції України осібно не становить інтересу в контексті залученості КСУ в реалізацію політики європейської та євроатлантичної інтеграції, але, при цьому, має важливу роль в контексті інформаційно-комунікаційного супроводу та сприяння діяльності КСУ. Вбачається, що орган конституційного контролю не може ефективно здійснювати свою діяльність ізольовано від світової спільноти та без належного обміну досвідом і кращими практиками. Виняткову роль у цьому контексті відіграє міжнародне співробітництво, що сприяє доктринальному діалогу із іноземними партнерами, що підвищує рівень конституційної культури в Україні та формує опосередкований сприятливий вплив на наближення українського правового поля до європейського та північноатлантичного.

І оскільки жоден експерт не заперечив, що такий опосередкований вплив має місце і навіть бажаний для прицільнішої розробки та втілення на практиці, то серед питань, поставлених експертам, було і те, яке стосувалося бажаних векторів роботи міжнародних зв'язків Конституційного Суду України. Усі найпоширеніші вектори перераховано у розділі, та, на думку автора, об'єднальним фактором усіх цих напрямів є комунікаційний - тобто створення умов якісного і своєчасного обміну інформацією з міжнародною спільнотою в питаннях здійснення конституційного правосуддя.

Попри те, що це звучить занадто абстрактно і не деталізовано, автор цілком поділяє таку позицію експертів і вважає доцільним покласти комунікаційний аспект в основу Стратегії міжнародного співробітництва КСУ до 2025 р. за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції, підвалини якої буде викладено у третьому - завершальному - розділі дослідження.

Слід зауважити, що багато пропонованих експертами напрямів діяльності міжнародних зв'язків КСУ вже втілюються на практиці й не потребують удосконалення. Та, на думку автора, саме європейський та євроатлантичний напрями інтеграції поки не викристалізувалися в окремий напрям діяльності КСУ загалом та його міжнародного співробітництва зокрема, і досі носили виключно спорадичний характер.

Останній підрозділ другого розділу був присвячений аналізу поточного стану міжнародного співробітництва КСУ за допомогою п'ятих видів аналізу.

Для визначення поточного стану міжнародного співробітництва Конституційного Суду України було використано SWOT-аналіз, за допомогою якого було виявлено сильні й слабкі сторони, на які можна вплинути і які можна скоригувати завданнями, закладеними надалі в Стратегію. PEST-аналіз дозволив “прозондувати” зовнішнє середовище (політичне, економічне, соціальне та технологічне), що впливає на діяльність Суду та його міжнародних зв'язків і вимагає певного “реагування” від органу конституційної юрисдикції у вигляді релевантних заходів, що також знайшли місце у Стратегії міжнародного співробітництва до 2025 р. Доволі неочевидними виявилися результати здійсненого аналізу зацікавлених сторін міжнародного співробітництва КСУ - як на рівні органу, так і на національному та міжнародному рівнях; зокрема, було виявлено стейкхолдерів, які мають високий та середній рівень впливу на міжнародне співробітництво КСУ, а отже щодо них має бути вжито релевантних заходів. Відтак, виявлене у ході цього аналізу лягло в основу однієї з п'ятих операційних цілей Стратегії та потребує окремої подальшої глибокої розробки вже поза межами цього дослідження. Аналіз портфеля продуктів та компетенцій відділу міжнародного співробітництва Секретаріату Конституційного Суду України дозволив визначити недосконалості й прорахунки у діяльності відділу, виокремити точки зростання та потенційного переформатування. На реалізацію цього було покладено п'яту операційну ціль Стратегії (Розділ 3).

РОЗДІЛ 3

Пропозиції з підвищення ролі Конституційного Суду України в реалізації вектору євроатлантичної інтеграції України

Третій розділ дослідження присвячено практичному аспекту - розробці Стратегії міжнародного співробітництва Конституційного Суду України до 2025 р. за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції. Перша частина цього розділу полягає у наданні рекомендацій щодо вирішення поточних проблем та посилення точок росту міжнародного співробітництва Конституційного Суду України, виявлених унаслідок аналізу, здійсненого у Розділі 2, на прикладі міжнародного співробітництва двох органів конституційного контролю - Литовської Республіки та Грузії. Друга частина цього розділу полягатиме у безпосередньому викладі Стратегії як кінцевого продукту цього дослідження, відкритого для обговорення і подальшого практичного застосування.

3.1. Міжнародне співробітництво іноземних органів конституційної юрисдикції як практика для застосування Конституційним Судом України

Розгляньмо практику міжнародного співробітництва двох органів конституційної юрисдикції - Литовської Республіки та Грузії. Вибір органів мотивуємо: а) у випадку з Конституційним Судом Литовської Республіки - наявність тісного двостороннього співробітництва Конституційного Суду України з цим органом, активну залученість органу конституційного контролю Литовської Республіки в роботу регіональних організацій конституційного правосуддя, членом яких є і Конституційний Суд України, а також наявністю членства Литовської Республіки в Європейському Союзі та НАТО; б) у випадку з Конституційним Судом Грузії - наявністю вектора європейської та євроатлантичної інтеграції як одного з пріоритетних у зовнішньополітичній доктрині Грузії на поточному етапі та спільної з Україною охопленості політикою Східного партнерства ЄС.

3.1.1. Міжнародне співробітництво Конституційного Суду Литовської Республіки як кейс чіткості векторів та “включеності” у міжнародний порядок денний

Міжнародні зв'язки органу конституційної юрисдикції Литовської Республіки мають високий рівень пріоретизації та викристалізованості векторів міжнародної діяльності. Одним із них є тісне співробітництво з органами конституційного правосуддя сусідніх держав - Конституційним Трибуналом Республіки Польща та Конституційним Судом Латвійської Республіки. Двостороння співпраця Конституційного Суду з цими конституційними судами є унікальною і на світовому рівні представлена як приклад співпраці між конституційними судами, яку слід наслідувати. Щорічні двосторонні конференції суддів у цьому контексті є особливо корисними, оскільки конституційні суди сусідніх держав стикаються з

подібними юридичними проблемами, і, обмінюючись досвідом, знаходять рішення та розробляють конституційну доктрину.

У міжнародному співробітництві за останні кілька років Конституційний Суд Литви надав пріоритет співпраці з конституційними судами країн Східного партнерства Європейського Союзу. Для того, щоб підняти цю співпрацю на ще вищий рівень, було створено Асоціацію конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів [67].

Крім того, якщо говорити про багатосторонні міжнародні зв'язки Конституційного Суду Литовської Республіки, він, як і Конституційний Суд України, є членом Всесвітньої конференції конституційного правосуддя, Конференції європейських конституційних судів, а також активно співпрацює з Європейською Комісією “За демократію через право” (Венеційська Комісія) [69].

Як вже згадувалося вище, протягом останніх кількох років Конституційний суд Литви надавав пріоритет співпраці з конституційними судами країн Східного партнерства Європейського Союзу.

Перші контакти з Конституційним судом України були здійснені в 2003 р., тоді як перша двостороння конференція «Гарантії незалежності судів» за участі суддів Конституційних судів Литви та України відбулася у Вільнюсі у вересні 2012 р. Меморандум про Розвиток співробітництва між Конституційним Судом Литовської Республіки та Конституційним Судом України було підписано 24 жовтня 2012 р.; було домовлено про підтримку та розвиток відносин.

Співпраця з Конституційним Судом України була особливо посилена в 2014 р. 14–16 липня 2014 р. за ініціативою Голови Конституційного Суду Литовської Республіки делегації Конституційних судів Латвії, Литви та Польщі відвідали Україну, щоб висловити свою солідарність із цією країною та підтримку становлення верховенства права в Україні. У Конституційному Суді України відбувся чотиристоронній круглий стіл. Учасники обговорили

відповідні теми конституційного правосуддя: критерії конституційного контролю за заходами щодо подолання економічної кризи, вплив юриспруденції Європейського суду з прав людини на офіційну конституційну доктрину, розроблену конституційними судами, та розвиток згаданої доктрини.

У грудні 2015 р. Голова Конституційного Суду разом з головами конституційних судів Грузії, Латвії, Молдови та України взяв участь у зустрічі з Президентом України Петром Порошенком. Президент України подякував за активну підтримку країнами Балтії незалежності України та її європейської інтеграції. Під час зустрічі Президент України та голови конституційних судів обговорили проведену в Україні судову реформу, зміни до Конституції, пов'язані із посиленням незалежності та прозорості судової влади, деполітизацією процедур відбору та призначення суддів та відмову від абсолютного імунітету.

У річному звіті Конституційного Суду Литви за 2019 р. у розділі “Міжнародне співробітництво” зазначено: “... у 2019 р. ми [Конституційний Суд] продовжували активно надавати поради щодо розвитку демократії та ділились досвідом, набутим у вирішенні справ щодо конституційного правосуддя. Ми могли бути свідками втішних результатів у цій галузі, таких як прийняття змін до Конституції України, які закріпили стратегічний напрямок країни - інтеграцію до Європейського Союзу та НАТО - на прикладі Литви. [...] У відкритому листі Ганна Гопко, голова Комітету у закордонних справах українського парламенту, подякувала Дайнюсу Жалімасу [Голові Конституційного Суду Литви] за підтримку та співпрацю в обговореннях в Україні та підготовці до прийняття основних конституційних поправок щодо західної геополітичної орієнтації країни та євроатлантичної інтеграції”.

Посилення зв'язків з Конституційним Судом Республіки Молдова є одним із пріоритетів Конституційного Суду Литви у міжнародному співробітництві. Перша тристороння конференція «Конституційна юрисдикція» між конституційними судами Литви, Молдови та Румунії,

присвячена обговоренню загальних актуальних питань конституційного правосуддя, відбулася в Сучаві, Румунія, у квітні 2015 р. Судді Конституційного Суду Литви беруть участь у конференціях та семінарах у Республіці Молдова, тоді як колеги з Молдови відвідують заходи, організовані Конституційним Судом Литовської Республіки.

У вже згаданому річному звіті Конституційного Суду Литви за 2019 р. вказано: “На запрошення віце-прем'єр-міністра Республіки Молдова Андрея Нестасе, Голова Конституційного Суду Дайнюс Жалімас надав експертну допомогу в покращенні функціонування Конституційного Суду Республіки Молдова та врегулюванні конституційної кризи в країні. Крім того, на 119-му пленарному засіданні Венеційської Комісії Дайнюс Жалімас взяв участь у підготовці експертної думки щодо конституційної кризи в Республіці Молдова. Більшість його пропозицій, наданих під час підготовки цього документа, були враховані”.

Конституційний Суд активізує співпрацю з Конституційним Судом Грузії. Багатосторонні зустрічі суддів конституційних судів Грузії, Латвії, Литви, Молдови, Польщі та України проводяться за ініціативою Конституційного Суду Литви [60].

Під час зустрічі Кола голів Конференції європейських конституційних судів у Батумі (9-12 вересня 2015 р.) Голова Конституційного Суду Дайнюс Жалімас разом з головами конституційних судів Азербайджану, Кіпру, Грузії, Молдови, Польщі та України підписали Спільну заяву про територіальну цілісність та міжнародне право при здійсненні конституційного правосуддя у відповідь на висунуту Україною ініціативу щодо засудження рішення Конституційного Суду Російської Федерації від 19 березня 2014 р., яке відкрило шлях до анексії Росією частини української території - Криму (Батумська ініціатива) [75]. У 2019 р. Голова Конституційного Суду Дайнюс Жалімас та суддя Гедимін Месоніс виступили на чотирьох пленарних засіданнях Венеційської Комісії про відповідність включення Криму до

загальнодержавного виборчого округу для російських парламентських виборів стандартам Ради Європи [57, ст. 104].

Суттєвим для країн Східного партнерства ЄС став започаткований Конституційним Судом Литовської Республіки проект “Допомога конституційним судам Грузії, Республіки Молдова та України у забезпеченні реалізації та захисту принципів верховенства права в контексті регіональних викликів” (2017-2018 рр.), фінансований Програмою співробітництва та сприяння демократії Міністерства закордонних справ Литовської Республіки. Метою проекту було шляхом обміну досвідом, накопиченим Конституційним Судом Литовської Республіки, посилити роль органів конституційного правосуддя країн Східного партнерства ЄС - Грузії, Республіки Молдова та України - у забезпеченні імплементації та захисту принципів верховенства права [74]. Серед ключових заходів у рамках проекту - Форум для представників конституційних судів Грузії, Республіки Молдова, України та Литовської Республіки 24–25 жовтня у місті Вільнюс; спільна публікація, базована на наданих партнерами матеріалах та на добірці судової практики всіх партнерів, підготовленій Конституційним Судом Литовської Республіки (на підставі рішень, наданих партнерами).

“У 2019 р. Голова Конституційного Суду Дайнюс Жалімас був включений до складу спеціальної групи експертів Офісу демократичних інститутів та прав людини Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та брав участь у зустрічі цієї групи на тему: «Демократична законотворчість та публічні консультації: конституційні рамки, законодавчі повноваження та роль судової влади», в якій він представив практику Конституційного Суду Литовської Республіки з питань прозорості законодавства та гласності. Зазначена група експертів надає допомогу Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини у реалізації проекту «Зміцнення інклюзивних та підзвітних демократичних інституцій». Мета цього проекту - зміцнити демократичні інститути та демократичні процеси в країнах ОБСЄ, заохотити обмін знаннями та надати технічну підтримку їхнім

політичним, правовим та інституційним реформам, а запланованим результатом є розробка керівних принципів демократичного законодавства для країн ОБСЄ” [57, ст. 104].

Конституційний Суд Литовської Республіки виявляє особливо проактивну позицію у рамках діяльності вже згаданої Конференції європейських конституційних судів (КЄКС). Так, до проведення 18-го Конгресу КЄКС 24-26 лютого 2021 р. Конституційний Суд Литви виступив співавтором і автором двох заяв, що було винесено на голосування в рамках Кола голів КЄКС: щодо позбавлення Конституційного Суду Російської Федерації повноправного членства у КЄКС (спільна заява конституційних судів Литовської Республіки та Грузії) та щодо позбавлення Конституційного Суду Республіки Білорусь асоційованого членства у КЄКС.

Отже, робимо висновок, що частотність та якість інтеракцій Конституційного Суду Литовської Республіки у міжнародній площині є винятковими з точки зору чіткості векторів зовнішньої діяльності (особливо - щодо країн Східного партнерства ЄС). Крім того, орган конституційного контролю Литовської Республіки вирізняється високим рівнем “включеності” у міжнародний порядок денний, формує поточні панівні наративи як на суто декларативному рівні (заяви, зустрічі, виступи), так і практичному (втілені проекти). Чіткість векторів міжнародної діяльності та “включеність” - це ті характеристики органу, які вважаємо пріоритетними для формування Стратегії міжнародного співробітництва КСУ до 2025 року.

3.1.2. Міжнародне співробітництво Конституційного Суду Грузії як приклад проектного вектору діяльності

Автор дослідження вважає за необхідне розглянути досвід міжнародного співробітництва органу конституційної юрисдикції ще однієї держави - Грузії, - аби використати кращі практики під час напрацювання стратегії міжнародного співробітництва КСУ до 2025 р. в контексті євроінтеграційної та євроатлантичної політики України. Вибір держави

мотивовано аналогічним до українського пріоритетним напрямом зовнішньої політики Грузії - європейської та євроатлантичної інтеграції. Зауважимо, що в Грузії цей вектор зовнішньополітичної концепції так само закріплено в конституції (стаття 78 Розділу 11 “Перехідні положення”), а з грудня 2020 р. підтверджено постановою парламенту “Про зовнішню політику Грузії” [10; 71].

Конституційний Суд Грузії, як і конституційні суди України та Литовської Республіки, є членом неодноразово згаданих міжнародних та регіональних організацій конституційного правосуддя, активно співпрацює з Радою Європи, Організацією з безпеки та співробітництва у Європі, Венеційською Комісією, Європейським судом з прав людини, а також органами конституційного правосуддя іноземних держав на двосторонньому рівні.

Якщо ж розглядати міжнародне співробітництво Конституційного Суду Грузії конкретно за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції, то стає очевидною аналогія з міжнародною діяльністю Конституційного Суду України. Йдеться про те, що обидві інституції не виділяють євроінтеграційний напрям в окремий вектор міжнародного співробітництва і, відповідно, не пріоритезують його порівняно з іншими векторами.

Попри це, Конституційний Суд Грузії, як і Конституційний Суд України, є учасником та бенефіціаром багатьох ініціатив, проектів і програм за підтримки європейських інституцій, організацій та фондів, покликаних наблизити правове поле загалом і сферу правосуддя Грузії зокрема до основоположних демократичних цінностей та підвалин існування європейського і євроатлантичного середовища з його принципами верховенства права, дотримання прав людини і громадянина.

У цьому контексті особливий акцент залишається за проектною діяльністю Конституційного Суду Грузії. Одним із ключових проектів, до яких долучився Суд протягом останніх років, є “Підтримка незалежності, підзвітності та ефективності судової влади в Грузії” - 41-місячний проект ЄС

за партнерства з Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва (IRZ). IRZ активно долучається до проекту шляхом призначення короткострокових експертів, але перш за все через свого грузинського довгострокового експерта, з акцентом на європейські стандарти прав людини. З точки зору змісту, обговорювані питання включали випадки, важливі для Грузії щодо виконання рішень ЄСПЛ, а також наближення до законодавства ЄС. У рамках цього проекту також була запропонована практична допомога у вигляді юридичних досліджень та оптимізації юридичної термінології для написання судових рішень. Спільно з Вищою радою юстиції проект також розробив комплексну стратегію судової реформи Грузії з 2017 р. до 2022 р., а також план дій щодо її реалізації на 2017 та 2018 роки, включаючи семінари для підвищення ефективності судової влади, спільні заходи для судової влади та адвокатури, а також семінари з управління державними фінансами [65].

Ще одним проектом, за яким активно працює Конституційний Суд Грузії, є спільний проект ЄС та Ради Європи “Підвищення підзвітності та ефективності судової системи та професіоналізму юристів у Грузії” (2019-2021 рр.). Мета проекту - підвищення ефективності, результативності та прозорості судової системи в Грузії шляхом підтримки вдосконалених законодавчих гарантій, посиленних процедур ведення справ, вдосконаленої практики управління та навчального потенціалу в судовій системі та в Асоціації адвокатів Грузії. Проект імплементується через: а) забезпечення юридичної експертизи, можливості створення мереж та обміну найкращими практиками з консультативними органами Ради Європи та її державами-членами; б) застосування інструментів, рекомендацій, методології та практичних порад СЕРЕJ для підвищення ефективності та якості системи юстиції Грузії; в) тісну співпрацю з національними органами влади, організаціями громадянського суспільства, науковими колами та міжнародними організаціями-партнерами та ін. [61].

У щорічному звіті Конституційного Суду Грузії за 2019 р. серед основних напрямів міжнародного співробітництва, що відповідають євроатлантичному векторові, можна виокремити:

- двосторонні зустрічі та проекти з дипломатичним корпусом, акредитованим у Грузії (особливо - ФРН, Французька Республіка);
- співробітництво з Європейською Комісією “За демократію через право” (Венеційською Комісією);
- проектне співробітництво за сприяння Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) [66].

Підсумовуючи, зазначимо, що очевидним видається недовикористаний потенціал міжнародного співробітництва Конституційного Суду Грузії в контексті реалізації європейського та євроатлантичного векторів зовнішньополітичної доктрини Грузії. Діяльність Суду за цими векторами є доволі ситуативною та не пріоритезованою порівняно з іншими напрямками міжнародної діяльності Суду, що доволі сильно контрастує з чіткістю пріоритетів міжнародної діяльності Конституційного Суду Литовської Республіки. Натомість спільною для обох органів є доволі потужна проектна залученість задля втілення зовнішньополітичних доктрин своїх національних держав. І саме в цьому аспекті Конституційний Суд України може взяти приклад органів конституційної юрисдикції як Литовської Республіки, так і Грузії.

3.2. Перспективи зміцнення ролі Конституційного Суду України у здійсненні політики євроатлантичної інтеграції України

Здійснений у попередньому розділі аналіз поточного стану та проблем міжнародного співробітництва органу конституційної юрисдикції України дав змогу пересвідчитися в необхідності формулювання Стратегії міжнародного співробітництва Конституційного Суду України до 2025 р. за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції (далі - Стратегія), оскільки саме стратегічний підхід є головною складовою алгоритму системогенезу [24; 54].

Класична стратегія передбачає а) оцінку наявного ресурсного потенціалу; б) безпосередній аналіз поточної проблеми за допомогою певних методів, підібраних релевантно до наявної проблеми з метою якомога всеохопнішої оцінки; в) напрацювання на основі проаналізованого візії, стратегічної та операційних цілей, і, відповідно, конкретних завдань, виконання яких у закладений стратегією період дасть змогу досягти очікуваних результатів [49; 52].

У цьому підрозділі перейдемо до останнього етапу стратегування, а саме формування візії та цілей, завдань Стратегії.

Візія Стратегії: міжнародне співробітництво органу конституційної юрисдикції України ефективно докладається до реалізації загальнонаціональної зовнішньополітичної концепції України за напрямом євроатлантичної інтеграції.

Стратегічна ціль повністю суголосна з назвою Стратегії, сформулюємо її так: підвищити ефективність міжнародних зв'язків Конституційного Суду України за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції України у межах сфери конституційного правосуддя до 2025 р.

Операційні цілі, як зазначалося вище, будуть сформульовані на основі 5-6 найбільш гострих проблем поточного міжнародного співробітництва КСУ, а також будуть узгоджені зі стратегічною ціллю, тобто стосуватимуться не міжнародних зв'язків загалом, а лише напряму євроатлантичної інтеграції, оскільки досі цей напрям не було виокремлено у самостійний під час здійснення міжнародної діяльності органу конституційної юрисдикції України. Крім того, для формулювання операційних цілей буде використано думки опитаних для цього дослідження експертів та проаналізований досвід міжнародного співробітництва Конституційного Суду Литовської Республіки.

На думку автора дослідження, задля того, аби операційні цілі Стратегії максимально корелювали з загальнонаціональною політикою (policy) євроатлантичної інтеграції України до 2025 р., необхідно при їх формулюванні врахувати “Порядок денний асоціації Україна - ЄС” - документ, що є

практичним інструментом підготовки та сприяння повній імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на поточному етапі [11].

Зокрема, нас цікавитиме “Операційна частина” цього документу, та зокрема пункти “Короткострокові пріоритети дій” (конституційна реформа, судова реформа) і “Політичний діалог” (підпункт “Демократія, верховенство права, права людини та фундаментальні свободи”).

Відтак, врахувавши всі наведені вище фактори, нормативну загальнонаціональну основу, експертні думки, кращу практику міжнародного співробітництва органу конституційного контролю Литовської Республіки, операційними цілями Стратегії є:

1. Якісно підсилити рівень доктринального співробітництва Конституційного Суду України з іноземними партнерськими органами та інституціями євроатлантичного простору;
2. Запровадити практику здійснення системної аналітичної й інформаційно-пошукової роботи відділом міжнародного співробітництва Секретаріату КСУ задля моніторингу кращих практик органів конституційного контролю держав євроатлантичного простору;
3. Дослідити усіх можливих стейкхолдерів (внутрішньодержавних і закордонних), що мають інтереси на перетині сфери конституціоналізму та політики європейської та євроатлантичної інтеграції, та розробити план дій КСУ щодо кожного такого стейкхолдера;
4. Підвищити рівень міжнародної “присутності” Конституційного Суду України за прикладом Конституційного Суду Литовської Республіки;
5. Вжити заходів щодо набуття працівниками відділу міжнародного співробітництва Секретаріату КСУ необхідних компетенцій задля переформатування портфеля продуктів відділу.

Для кожної з перелічених вище цілей (1-5) сформулюємо 2-3 вимірюваних кількісно або ж якісно завдання, а також орієнтовну тривалість виконання за кожним видом діяльності.

Отож, завданнями Стратегії є:

- для операційної цілі 1:

1.1. запровадити співробітництво з іноземними правничими школами (зокрема - з нахилом на порівняльне право), науково-дослідними інститутами за кордоном з питань конституційного судочинства та конституційної реформи відповідно до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (орієнтовна тривалість - до 2022 р.);

1.2. поглибити доктринальну співпрацю з іноземними партнерами (вже наявними або новонабутими) за напрямками підвищення ефективності інституту конституційної скарги, аргументації рішень та виконання рішень ЄСПЛ (орієнтовна тривалість - до 2022 р.);

1.3. запровадити співпрацю з органами конституційної юрисдикції держав-членів ЄС у сфері конституціоналізації процесу європейської інтеграції (орієнтовна тривалість - до 2024 р.);

- для операційної цілі 2:

2.1. запровадити у відділі міжнародного співробітництва Секретаріату КСУ напрям діяльності з регулярного моніторингу кращого досвіду іноземних органів конституційного контролю держав європейського та євроатлантичного простору на предмет: а) практики міжнародних зв'язків органів; б) практики зовнішньої комунікації органів; в) практики імplementованих органами проектів міжнародної технічної допомоги/ інших видів проектів; г) практики впровадження інноваційних інструментів у роботі органів (орієнтовна тривалість - до кінця 2021 р.);

2.2. забезпечити аналітичне опрацювання виявлених у ході інформаційно-пошукової роботи практик та формулювання пропозицій для запровадження релевантних практик у роботі Конституційного Суду України (орієнтовна тривалість - до кінця 2021 р.);

- для операційної цілі 3:

3.1. здійснити дослідження внутрішньодержавних стейкхолдерів у сфері конституційного правосуддя, реформування України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, судової реформи та напрацювати план

потенційної взаємодії КСУ з такими зацікавленими сторонами (орієнтовна тривалість - до кінця 2021 р.);

3.2. здійснити дослідження іноземних стейкхолдерів у сфері конституційного правосуддя, реформування України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, судової реформи та напрацювати план потенційної взаємодії КСУ з такими зацікавленими сторонами (орієнтовна тривалість - до кінця 2021 р.);

- для операційної цілі 4:

4.1. забезпечити системну участь КСУ або ініціювання ним проектів міжнародної технічної допомоги, спрямованих на наближення українського правового простору до європейського та євроатлантичного, при цьому уможлививши сталий ефект від імплементації таких проектів (на прикладі описаного в дослідженні проекту, ініційованого Конституційним Судом Литовської Республіки; за напрямом підвищення рівня використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі КСУ на зразок ініціатив ЄС “European e-Justice” та “EU Justice Scoreboard”; а також - на зразок уже діючого на території України проекту USAID “Нове правосуддя”) (орієнтовна тривалість - з початку 2022 р. і на весь період дії Стратегії);

4.2. забезпечити більш якісну/-е включеність/представництво Конституційного Суду України в роботу/-і міжнародних організацій, членом яких він є (йдеться про напрацювання індивідуальних або колективних резолюцій, ініціювання заходів, регулярну участь у голосуваннях, виголошення доповідей представниками КСУ на відповідних заходах організацій, участь у робочих групах з дослідження певних питань, на зразок активної діяльності Конституційного Суду Литовської Республіки в рамках Конференції європейських конституційних судів (КЄКС) з протидії органам конституційного контролю держав, які ведуть агресивну політику щодо інших держав на міжнародній арені або діють в умовах становлення у відповідних державах недемократичних урядів тощо) (орієнтовна тривалість - протягом усього періоду);

- для операційної цілі 5:

5.1. забезпечення проходження працівниками відділу міжнародного співробітництва КСУ навчання для підвищення кваліфікації та набуття навичок і компетенцій з: а) аналізу різних видів даних та написання аналітичних матеріалів; б) стратегування та policy writing (написання політик); в) м'яких навичок (міжкультурний діалог, проектний менеджмент, конфліктний менеджмент та ін.) (орієнтовна тривалість - з другого півріччя 2021 р. і протягом усього періоду);

5.2. здійснити детальніший аналіз портфеля продуктів відділу міжнародного співробітництва КСУ та його переформатування так, аби переважали продукти, що мають більшу додану вартість та ефект (орієнтовна тривалість - з початку 2022 р.).

Очікуваними результатами виконання Стратегії є:

а) кількісні:

- налагоджене співробітництво з мінімум двома правничими школами за кордоном;
- мінімум один успішно імплементований проект спільно з партнерським органом конституційного контролю, спрямований на ефективне функціонування інституту конституційної скарги в Україні;
- мінімум один успішно імплементований проект з органами конституційної юрисдикції держав-членів ЄС у сфері конституціоналізації процесу європейської інтеграції;
- мінімум один інформаційно-аналітичний матеріал на півріччя, підготовлений відділом міжнародного співробітництва КСУ з аналізом кращого досвіду іноземних органів конституційного контролю держав євроатлантичного простору та відповідними рекомендаціями/пропозиціями щодо їх впровадження в КСУ;
- один аналітичний матеріал, підготовлений відділом міжнародного співробітництва КСУ, де проаналізовано всіх (внутрішньодержавних та іноземних) стейкхолдерів у сфері конституційного правосуддя,

реформування України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, судової реформи та напрацьовано план потенційної взаємодії КСУ з такими зацікавленими сторонами;

- органом конституційної юрисдикції України ініційовано та імplementовано мінімум один проект міжнародної технічної допомоги, спрямований на наближення українського правового простору до європейського та євроатлантичного (за основу взяти проект Конституційного Суду Литовської Республіки, орієнтований на держави Східного Партнерства);

- кожним працівником відділу міжнародного співробітництва Секретаріату КСУ пройдено мінімум дві програми навчання для підвищення кваліфікації та набуття навичок і компетенцій з: а) аналізу різних видів даних та написання аналітичних матеріалів; б) стратегування та policy writing (написання політик); в) м'яких навичок (міжкультурний діалог, проектний менеджмент, конфліктний менеджмент та ін.);

- один аналітичний матеріал, підготовлений відділом міжнародного співробітництва Секретаріату КСУ, де проаналізовано портфель продуктів, його недоліки, та сформульовано рекомендації/ пропозиції щодо збільшення кількості тих видів продуктів, що мають більшу додану вартість та ефект.

б) якісні:

- підвищено рівень доктринальної співпраці з іноземними партнерами (вже наявними або новонабутими) за напрямками підвищення ефективності інституту конституційної скарги, аргументації рішень та виконання рішень ЄСПЛ та конституціоналізації процесу європейської інтеграції в Україні;

- забезпечено систематичну діяльність відділу міжнародного співробітництва Секретаріату КСУ з інформаційно-пошукової та аналітичної роботи для вивчення кращих практик діяльності іноземних

органів конституційного контролю та їх потенційної імплементації в роботі Суду;

- здійснено ретельний моніторинг усіх (внутрішньодержавних та іноземних) стейкхолдерів у сфері конституційного правосуддя, реформування України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, судової реформи та створено передумови для потенційної взаємодії КСУ з такими зацікавленими сторонами;

- підвищено рівень “присутності” органу конституційної юрисдикції України на міжнародній арені за рахунок збільшення кількості і якості інтеракцій та ініціатив органу в межах міжнародних організацій, членом яких є КСУ;

- систематизовано і виокремлено напрям проектної діяльності КСУ, спрямований на наближення українського правового простору до європейського та євроатлантичного;

- підвищено рівень компетенцій працівників відділу міжнародного співробітництва Секретаріату КСУ з: а) аналізу різних видів даних та написання аналітичних матеріалів; б) стратегування та policy writing (написання політик); в) м’яких навичок (міжкультурний діалог, проектний менеджмент, конфліктний менеджмент та ін.);

- проаналізовано і переосмислено портфель продуктів відділу міжнародного співробітництва Секретаріату КСУ, переформатовано його так, аби збільшити кількість тих видів продуктів, що мають більшу додану вартість та ефект.

Задля більш ефективного та оптимізованого процесу виконання Стратегії доцільно сформулювати механізм моніторингу та оцінки результатів реалізації Стратегії.

З метою спрощення механізму моніторингу реалізації Стратегії, автор вважає за доцільне розділити його на дві складові - моніторинг кількісних показників реалізації (відображені у кількісних очікуваних результатах) та

моніторинг якісних показників реалізації (відображені у якісних очікуваних результатах).

Щодо кількісної складової, то моніторинг має просту і очевидну форму: відстежувати на різних етапах (залежить від тих термінів, що було вказано для кожного виду завдання Стратегії), чи виконано кількісно очікуване (у нашому випадку - кількість аналітичних матеріалів або кількість пройдених працівником відділу навчальних програм, або ж кількість імплементованих проектів КСУ станом на певний проміжок часу). Відповідно, оцінка, здійснена за результатами такого моніторингу, теж проста: “позитивно” чи “негативно”, або ж за шкалою від “1” до “3”, де “3” - виконано, “2” - частково виконано завдання, “1” - не виконано/ знаходиться на початковому етапі/ виконання не розпочато. За наслідками моніторингу та оцінювання рекомендовано напрацьовувати окремий документ раз на півроку, де відображати ті завдання, що потребують виконання у порядку пріоритетності та нагальності.

Щодо якісної складової, то моніторинг її є доволі суб’єктивним процесом, оскільки якісне виконання завдань важко піддати вимірюванню, наприклад, у відсотковому співвідношенні до попереднього етапу реалізації абощо (важко проаналізувати, чи, до прикладу, підвищилася якість “присутності” КСУ на міжнародній арені на 10%, або ж на 20% на тому чи іншому проміжку часу). Оскільки у нашому випадку очікувані якісні результати співвідносні з кількісними і лише доповнюють їх змістовно і за рахунок розставлених акцентів та пріоритезації бажаного, пропонуємо під час оцінювання кількісних показників реалізації стратегії доповнювати оцінку розгорнутими відповідями на низку попередньо розроблених питань, що стосуються саме якісного наповнення того чи іншого завдання (наприклад, питання на кшталт: “чи всі наявні інструменти було застосовано під час виконання цього завдання?”, “які прогалини в імплементатії завдання було виявлено і як їх можна уникнути?” та інші дозволяють здійснити просту аналітичну роботу над помилками, або ж виявити сильні сторони, що можуть

служувати ідеями для напрацювання нових проєктів/ інших напрямів діяльності тощо).

Висновки до розділу

Третій розділ дослідження було присвячено рекомендаційному його аспекту - напрацюванню Стратегії міжнародного співробітництва Конституційного Суду України до 2025 р. за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції. Перша частина розділу була присвячена міжнародній практиці роботи міжнародних зв'язків органів конституційної юрисдикції Литовської Республіки та Грузії. Було взято до розгляду практику конституційних судів саме цих двох країн, оскільки Конституційний Суд Литовської Республіки є одним із найбільш ключових партнерів Конституційного Суду України, а сама Литовська Республіка є членом ЄС, тобто цей кейс розглядався як рекомендований автором приклад для

запозичення кращої практики функціонування напряму міжнародного співробітництва та взаємодії зі світовим співтовариством. Другий орган - Конституційний Суд Грузії - було обрано для надання рекомендацій з огляду на те, що Грузія, як і Україна, ще не є членом ЄС і має аналогічні до українських європейські та євроатлантичні прагнення й відповідні спонуки в здійсненні інтеграційної політики як на загальнодержавному рівні, а так і на рівні Суду, а тому теж може слугувати для Конституційного Суду України прикладом для наслідування, хоча й тільки за одним - проектним - напрямом.

Огляд практики міжнародного співробітництва Конституційного Суду Грузії дав підстави резюмувати, що цей орган не виокремлює європейський та євроатлантичний напрями як окремі напрями своїх міжнародних зв'язків, натомість співробітництво з європейськими структурами, частота інтеракцій, кількість спільних проектів та якість цієї співпраці є більш потужними саме в Конституційного Суду України.

Друга частина розділу присвячена безпосередньому викладу змісту Стратегії. Слід зауважити, що вона не є повноцінним документом, а радше проектом такого документу, що носить суто рекомендаційний характер і відображає суб'єктивну думку автора. При цьому, напрацювання операційних цілей та завдань за Стратегією є продуктом, що результує з поєднання результатів дослідженого у двох попередніх розділах, думок опитаних експертів, емпіричного професійного та академічного досвіду автора.

Напрацьовану в ході дослідження Стратегію буде винесено на обговорення та використано в подальшій діяльності відділу міжнародного співробітництва Секретаріату Конституційного Суду України - у поточному варіанті або доопрацьованому/ модифікованому вигляді.

ВИСНОВКИ

Дослідження на тему “Міжнародне співробітництво Конституційного Суду України в контексті реалізації європейського та євроатлантичного напрямів зовнішньої політики України” мало на меті визначити місце здійснюваного Конституційним Судом України міжнародного співробітництва у реалізації напряму євроатлантичної інтеграції України, а також адаптувати проаналізоване і напрацювати Стратегію міжнародного співробітництва КСУ до 2025 р. задля більш ефективного залучення органу до реалізації зовнішньополітичної концепції України за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції.

Дослідження є актуальним, оскільки мало на меті аналіз поточного стану євроінтеграційних процесів в Україні на прикладі міжнародного співробітництва конкретного органу влади - Конституційного Суду України. Крім того, дослідження ролі КСУ в забезпеченні реалізації зовнішньополітичної доктрини України за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції дає відповіді на питання, систематично порушувані в українській політико-правовій площині стосовно здійснення судової та конституційної реформ, які перебувають на порядку денному виконання умов Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

На виконання поставленої мети у ході дослідження було виконано такі завдання:

- проаналізовано теоретичні та практичні аспекти місця судової гілки влади у здійсненні зовнішньої політики держави;
- співвіднесено проаналізоване з органом конституційної юрисдикції України та оцінено роль Конституційного Суду України в реалізації зовнішньополітичної доктрини України загалом та за напрямом євроатлантичної інтеграції зокрема;
- опитано експертів у сфері конституційного правосуддя і міжнародних відносин щодо того, якою вони вбачають роль Конституційного Суду України в реалізації зовнішньополітичної доктрини України загалом та за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції зокрема;
- визначено поточний стан міжнародного співробітництва КСУ загалом і за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції зокрема;
- проаналізовано досвід міжнародного співробітництва органів конституційного контролю іноземних держав;
- напрацьовано проект Стратегії міжнародного співробітництва КСУ за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції до 2025 р.

Кожна група завдань - теоретичні, аналітичні й практичні/рекомендаційні - співвідносні з першим, другим і третім розділами роботи відповідно.

У першому розділі було висвітлено теоретичні аспекти європейського та євроатлантичного напрямів зовнішньополітичної концепції України через добір наявної нормативно-правової основи та відповідного інституційного механізму в Україні, а також напрацювань закордонних дослідників, які стосуються місця судової гілки влади в реалізації зовнішньополітичної доктрини держави. Було з'ясовано, що на поточному етапі Україна має розвинену як нормативно-правову базу (включно з внесеними до Конституції змінами), так і масив інституцій (включно з горизонталлю на урядовому рівні), що забезпечують належний рівень провадження змін, адаптації національного законодавства і реформування тих чи інших сфер (хоча і з різним успіхом) відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Інша справа, що судова гілка влади на поточному етапі інтеграції не розглядається як "стейкхолдер" цього процесу, а більшість змін, здійснених у ході судової реформи за роки незалежності України відбувалися без консультацій із основним бенефіціаром реформи - судами різних рівнів та юрисдикції. Аналогічним, хоча і не в розрізі інтеграційних процесів, є проаналізований у першому розділі досвід іноземних держав, де вплив судової гілки влади на реалізацію зовнішньополітичної доктрини тієї чи іншої держави є опосередкованим: судова влада часто стає основним стримувачем і створює противагу виконавчій та законодавчій гілкам влади у питаннях, які стосуються реалізації зовнішньої політики. Саме на судову гілку влади покладаються надії стосовно забезпечення прав і свобод людини і громадянина (особливо в справах міжнародного приватного права) та належного виконання норм міжнародного права, у той час як для виконавчої влади в пріоритеті часто є концепція політичного питання.

Другий розділ дослідження було присвячено аналізу практичного аспекту порушеної проблеми - ролі органу конституційної юрисдикції в

реалізації європейського та євроатлантичного напрямку зовнішньої політики України - за допомогою якісного методу дослідження - опитування експертного середовища. Опитувальник містив дев'ять питань відкритого типу, кожне з яких передбачало коротку (до абзацу) відповідь-міркування. Усі питання можна умовно розділити на три категорії: а) які стосувалися судової гілки влади в контексті реалізації зовнішньої політики держави; б) які стосувалися Конституційного Суду України як стейкхолдера політики євроатлантичної інтеграції України та реалізації супутніх до інтеграції реформ у сфері судочинства; в) які стосувалися міжнародного співробітництва Конституційного Суду України та міжнародних зв'язків іноземних органів конституційного контролю. Загалом було опитано 15 експертів. Усі відповіді було проаналізовано, а результати викладено у формі тез-узагальнень на кожне питання. Якщо думки експертів з конкретного питання були строкатими і не мали об'єднувальної позиції/думки, автор цього дослідження залишав за собою право пристати на ту чи іншу позицію, підкріпивши власними спостереженнями чи досвідом у цьому питанні. Якщо звести міркування опитаних експертів до того, чи заперечують, чи підтверджують вони висунуту на початку дослідження гіпотезу, яка полягає в тому, що судова гілка влади має суттєвий опосередкований вплив на реалізацію зовнішньополітичної концепції України, то більшість експертів цю гіпотезу підтвердили. Якщо ж оцінювати роль конкретно органу конституційного правосуддя, то тут думки експертів були більш антагоністичними, хоча і не заперечували, що така роль є визначальною в контексті відправлення конституційного правосуддя з питань, що перебувають на порядку денному політики європейської та євроатлантичної інтеграції України. І, зрештою, оцінюючи місце міжнародного співробітництва Конституційного Суду України в забезпеченні ефективного долучення цього органу до здійснення політики європейської та євроатлантичної інтеграції України, то більшість експертів не схильні перебільшувати його значення, наділяючи міжнародні зв'язки радше допоміжними, інформаційно-комунікаційними функціями з акцентом на

бажану доктринальну співпрацю КСУ з міжнародними партнерами для посилення спроможності цього органу.

Крім того, друга частина розділу включала аналіз поточного стану міжнародного співробітництва Конституційного Суду України за допомогою трьох методів аналізу (SWOT, PEST, аналіз стейкхолдерів) та “інвентаризації” портфелі продуктів та компетенцій відділу міжнародного співробітництва Секретаріату КСУ.

У третьому розділі дослідження було надано рекомендації крізь призму досвіду міжнародного співробітництва двох органів конституційної юрисдикції - Литовської Республіки та Грузії. Було виявлено, що попри те, що Грузія також провадить загальнонаціональну політику європейської та євроатлантичної інтеграції, міжнародне співробітництво Конституційного Суду Грузії не є прикладом для наслідування для Конституційного Суду України через те, що: а) євроатлантична/ європейська інтеграція не виведена в окремий напрям діяльності, б) міжнародні зв'язки характеризуються спорадичністю. Релевантним для запозичення виявився лише проектний напрям міжнародної діяльності органу конституційної юрисдикції Грузії. Натомість міжнародне співробітництво Конституційного Суду Литовської Республіки є добрим набором кейсів (особливо в контексті чіткості векторів діяльності та “включеності” у міжнародний порядок денний), які потенційно можуть бути використані Конституційним Судом України в ході напрацювання європейського та євроінтеграційного векторів міжнародного співробітництва органу.

Проаналізоване у другому розділі, а також рекомендації щодо кращих практик міжнародного співробітництва конституційних судів іноземних держав лягли в основу проекту Стратегії міжнародного співробітництва Конституційного Суду України до 2025 р. за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції. Було сформульовано відповідні візію та стратегічну ціль, з якої вдалося вивести п'ять операційних цілей, кожна з яких включає мінімум два вимірювані кількісно або якісно завдання, обмежені

часовими проміжками. Для вимірювання та контролю над виконанням завдань було сформовано механізм моніторингу та оцінки реалізації Стратегії.

Напрацьований проект Стратегії є застосовним для провадження в роботу відділу міжнародного співробітництва Секретаріату КСУ зокрема та Суду загалом, однак за потреби його можна коригувати, доповнювати, деталізувати (специфікувати завдання, терміни виконання, вносити конкретні проекти тощо). Важливо у цьому контексті зазначити, що оскільки імплементацію Стратегії передбачено до 2025 р., то для синхронізації діяльності за нею з загальнонаціональною політикою європейської та євроатлантичної інтеграції було використано першочергові завдання “Порядку денного асоціації Україна - ЄС”.

Варто зауважити, що автор цього дослідження не мав на меті напрацювати Стратегію міжнародного співробітництва органу конституційного контролю України як самоціль і вузько трактувати отримані результати суто для цього органу. Ця робота мала на меті показати судову гілку влади з іншої перспективи, ніж та, яка сформувалася в українському суспільстві і навіть у системі державно-владних відносин. Йдеться про те, що хоч судова гілка влади і не наділена прямим функціоналом з реалізації зовнішньополітичної доктрини держави, однак в силу того, що формує один зі стовпів у системі стримувань і противаг, а також зважаючи на принципову її роль у забезпеченні функціонування правової держави та дотримання прав людини і громадянина, посідає важливе місце у здійсненні державою успішної зовнішньої політики задля всеохопної реалізації національних інтересів (це ж стосується й органу конституційної юстиції). Відтак, нехтування долученням судових органів до обміну кращими практиками з іноземними партнерами, сприйняття судової влади як чогось відособленого від міжнародного порядку денного загрожує зворотніми перспективами (незалежно від того, про яку державу йдеться).

Тема цього дослідження не є новою для закордоння, однак в Україні, на нашу думку, вона мало досліджена, незважаючи на те, що в контексті

євроінтеграційних процесів питання реформи системи правосуддя та конституційної реформи є основоположними. Частково це пояснюється ситуацією, коли політика (policy) реалізується без врахування думки її кінцевих бенефіціарів (у нашому випадку - органів судової гілки влади), а відтак і мінімальним їх залученням.

Отже, висунуту на початку дослідження гіпотезу щодо суттєвої опосередкованої ролі судової гілки влади та органу конституційного контролю зокрема в процесі реалізації зовнішньополітичної концепції держави було підтверджено. Окреслену мету та передбачені нею завдання було сповна виконано у ході дослідження. Якісний метод дослідження у вигляді опитування експертів себе виправдав і виявився цілком застосовним для цієї теми і порушеної проблематики, а інші види дослідження та аналізу тільки підтвердили результати опитування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Законодавча та нормативно-правова база

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – 1996. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Декларація про державний суверенітет України [Електронний ресурс]. – 1990. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
3. Декларація про доповнення Харгії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної

- 9 липня 1997 року [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021#Text.
4. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.: Послання Президента України до Верховної Ради України // Уряд. кур'єр. - 2002. - № 100.
 5. Закон України Про Конституційний Суд України [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.
 6. Закон України Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15#Text>.
 7. Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-19#Text>.
 8. Закон України Про засади внутрішньої і зовнішньої політики [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
 9. Закон України Про національну безпеку України [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
 10. Конституція Грузії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/30346?publication=36>.
 11. Порядок денний асоціації Україна – ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes/poryadok-dennij-asociaciyi-ukrayina-yes>.
 12. Про Основні напрями зовнішньої політики України [Електронний ресурс]. – 1993. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>.
 13. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52994.
 14. Рішення Конституційного Суду України №13-р/2020 [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

15. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України, схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 року [Електронний ресурс]. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_492#Text.
16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
17. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору [Електронний ресурс]. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text.

Наукові джерела

18. Бень Я. О. Євроатлантична інтеграція України: темпоральна дискретність [Електронний ресурс] / Я. О. Бень // Інвестиції: практика та досвід №5-6. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://www.investplan.com.ua/pdf/5-6_2020/27.pdf.
19. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення [Електронний ресурс] / Ірина Берестова // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>. - С.154.
20. Волошин Ю.О., Папаяні С.В. Зовнішня політика України в умовах європейської інтеграції: проблеми конституційно-правового забезпечення// Монографія / Ю.О, Волошин, С.В. Папаяні. - 2015. - С.147.
21. Гончарук Ю. Реформування судової влади в Україні в світлі євроінтеграції та міжнародного досвіду [Електронний ресурс] / Юрій Гончарук. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://cv.court.gov.ua/tu26/pres-centr/publications/788352/>.
22. Кленін О. В. Структурна модель «Портфеля компетенцій» стратегічного консалтингу в інфраструктурі національної інноваційної системи / Олег Володимирович Кленін. // Reporter of the Priazovskiy state technical university. – 2016. – №32. – С. 158–165.
23. Конституційно-правовий вимір зовнішньополітичної діяльності України / Д. С. Величко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2013. - № 5. - С. 137-141. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2013_5_29.

24. Мироненко П. В. Методологічні основи політичної стратегії і тактики як системи засобів подолання політичної нестабільності [Електронний ресурс] / Петро Володимирович Мироненко – Режим доступу до ресурсу: http://elibrary.ivinas.gov.ua/325/1/suspilno-politychni-protsesy_1-29-33.pdf.
25. Міжнародні відносини та зовнішня політика України : підручник / [Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін.]. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. – С.153.
26. Парахонський Б. Концептуальні засади зовнішньополітичної стратегії України [Електронний ресурс] / Б. Парахонський, Г. Яворська // Національний інститут стратегічних досліджень – Режим доступу до ресурсу: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/konc_zasady-4d3ec.pdf. - С.3.
27. Прокопенко Л. Л. Розвиток інституційної основи співробітництва України та ЄС / Л. Л. Прокопенко, О. В. Ракша // Аспекти публічного управління. – 2018. – Т. 6. – № 3. – С. 56-62.
28. Стефанішина О.В. Євроінтеграція: всередині і ззовні// Право і безпека у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції. - Збірник статей та тез наукових повідомлень за матеріалами ІІ Харківського міжнародного юридичного форуму (28 вересня 2018 р.). - 2018. - С.7.
29. Татаренко В. Євроінтеграційні процеси в судовій владі України [Електронний ресурс] / Вікторія Татаренко. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukraci/politics/2009/122-109-22.pdf>.
30. Татаренко В. Реформування судової влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів [Електронний ресурс] / Вікторія Татаренко. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10tvbker.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10tvbker.pdf).
31. Шейко Ю. Україна як особливий партнер НАТО: крок до членства чи нові обов'язки? [Електронний ресурс] / Юрій Шейко // DW. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/uk/україна-як-особливий-партнер-нато-крок-до-членства-чи-нові-обовязки/a-53808257>.
32. Яковлєв А. А. Питання євроатлантичної інтеграції в сучасному конституційному процесі України [Електронний ресурс] / А. А. Яковлєв // наук.журнал «Journal «ScienceRise: Juridicial Science»». Випуск №3. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://journals.uran.ua/sr_law/article/view/180048/180589.

33. Adler D. The judiciary and presidential power in foreign affairs: a critique [Електронний ресурс] / David Adler – Режим доступу до ресурсу: <https://scholarship.richmond.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1002&context=jolpi>.
34. Benvenisti E. Judges and Foreign Affairs: A Comment on the Institut de Droit International's Resolution on 'The Activities of National Courts and the International Relations of their State' [Електронний ресурс] / Eyal Benvenisti – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ejil.org/pdfs/5/1/1251.pdf>.
35. Collins L. Foreign relations and the judiciary [Електронний ресурс] / Lawrence Collins – Режим доступу до ресурсу: <http://www.uniset.ca/microstates/51ICLQ485.pdf>.
36. Judiciary Power and Practice - The courts and foreign policy [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.americanforeignrelations.com/E-N/Judiciary-Power-and-Practice-The-courts-and-foreign-policy.html>.
37. Supreme-ly Ironic: How the Judicial Branch Affects Foreign Policy [Електронний ресурс] // Policy interns. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://policyinterns.com/2012/09/28/supreme-ly-ironic-how-the-judicial-branch-affects-foreign-policy/>.
38. The Activities of National Judges and the International Relations of their State [Електронний ресурс]. – 1993. – Режим доступу до ресурсу: https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/1993_mil_01_en.pdf.

Електронні джерела та інтернет-ресурси

39. Аналіз продуктового портфеля [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://rua.pp.ua/analiz-produktovogo-portfelya-27572.html>.
40. Аналіз стейкхолдерів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/ednannia/ss-74434597>.
41. Військовий комітет НАТО [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Військовий_комітет_НАТО.
42. Інформаційна довідка про Конституційний Суд України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynuu-sud-ukrayiny-11>.
43. Комісія Україна – НАТО [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50319.htm.
44. Конституційна криза в Україні 2020 [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Конституційна_криза_в_Україні_2020.

45. Координатор проектів ОБСЄ в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine>.
46. Методи і моделі стратегічного планування [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://stud.com.ua/22685/ekonomika/metodi_modeli_strategichnogo_planu_vannya.
47. Міжнародне співробітництво Конституційного Суду України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ccu.gov.ua/storinka/mizhnarodni-zvyazky>.
48. Основні органи та механізми співробітництва України з НАТО [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/yevroatlantichne-spivrobitnictvo/oficijni-dokumenti>.
49. Поняття стратегії. Елементи та рівні стратегії. Визначення місії фірми [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://pidru4niki.com/13560615/menedzhment/ponyattya_strategiyi_elementi_rivni_strategiyi_viznachennya_misiyi_firmi.
50. Портфель продуктів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://studopedia.com.ua/1_130836_portfel-produktiv.html.
51. Секретар ВП ВС взяв участь у засіданні підкомітету «Юстиція, свобода та безпека» Комітету асоціації Україна – ЄС [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://pr.zk.court.gov.ua/archive/966711/>.
52. Складові стратегічного управління [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://studme.com.ua/104606227053/menedzhment/slagaemye_strategicheskogo_upravleniya.htm.
53. Спільна робоча група Україна–НАТО з питань воєнної реформи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Спільна_робоча_група_Україна–НАТО_з_питань_воєнної_реформи.
54. Стратегія та політика [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Стратегія#Стратегія_та_політика.
55. Судова влада в Україні. // Судові та правоохоронні органи України [Електронний ресурс] / – Київ: Національна академія внутрішніх справ. – Мультимедійний навчально-методичний посібник. Режим доступу до ресурсу: https://arm.nai.au.kiev.ua/books/spou_2019/info/lec2.html

56. Україна буде пріоритетом для адміністрації Байдена, і немає сумнівів, що телефонна розмова між президентами США й України відбудеться - тимчасова повірена у справах США в Україні [Електронний ресурс] // Інтерфакс-Україна. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.interfax.com.ua/news/interview/734252.html>.
57. Annual Report 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2020/06/annual-report-2019-web_.pdf.
58. Association of Constitutional Justice of the Countries of the Baltic and Black Sea Regions (BBCJ) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bbcj.eu/bbcj/>.
59. Conference of European Constitutional Courts [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cecc2017-2020.org>.
60. Cooperation with the Constitutional Courts of the European Union's Eastern Partnership countries [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.lrkt.lt/en/international-cooperation/bilateral-cooperation/cooperation-with-the-constitutional-courts-of-the-european-unions-eastern-partnership-countries/732>.
61. Enhancing the Accountability and the Efficiency of the Judicial System and the Professionalism of Lawyers in Georgia [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.coe.int/en/web/tbilisi/enhancing-the-accountability-and-the-efficiency-of-the-judicial-system-and-the-professionalism-of-lawyers-in-georgia>.
62. European Justice For Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravojustice.eu>.
63. For democracy through law [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation&lang=EN.
64. General presentation [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court&c=#newComponent_1346149514608_pointer.
65. Georgia: Support for the Independence, Accountability and Efficiency of the Judiciary in Georgia [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.irz.de/en/projects/62-georgien-eu-projekte/1145-ukraine-support-for-the-independence-accountability-and-efficiency-of-the-judiciary-in-georgia>.

66. Information on Constitutional Justice in Georgia [Электронный ресурс]. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://constcourt.ge/files/4/Report%202019%20ENG.pdf>. - P. 69
67. International cooperation [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.lrkt.lt/en/about-the-court/international-cooperation/722>.
68. IRZ's mission statement [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.irz.de/index.php/en/about-us/mission-statement>.
69. Multilateral cooperation [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.lrkt.lt/en/about-the-court/international-cooperation/multilateral-cooperation/723>.
70. PEST-аналіз [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/PEST-аналіз>.
71. Resolution of the Parliament of Georgia on the Foreign Policy of Georgia [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.parliament.ge/en/ajax/downloadFile/53452/Resolution.pdf>.
72. SWOT-аналіз [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/SWOT-аналіз>.
73. ТАІЕХ [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/tenders/taieh_en.
74. The activity of the Constitutional Court in the area of development cooperation and democracy promotion: the project of 2017–2018 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.lrkt.lt/en/about-the-court/international-cooperation/the-activity-of-the-constitutional-court-in-the-area-of-development-cooperation-and-democracy-promotion-the-project-of-20172018/1198>.
75. The Batumi initiative (on condemning the annexation of Crimea) [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.lrkt.lt/en/about-the-court/international-cooperation/the-batumi-initiative-on-condemning-the-annexation-of-crimea/909>.
76. World Conference on Constitutional Justice [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.venice.coe.int/WCCJ/WCCJ_E.asp.

ДОДАТКИ

Додаток А

Питання для опитування експертів

1. Чи поділяєте Ви твердження, що політика європейської та євроатлантичної інтеграції є комплексною для здійснення, і не перебуває лише в компетенції профільного міністерства виконавчої гілки влади/ не існує ізольовано?

2. Чи погоджуєтеся Ви з тим, що судова гілка влади може мати суттєвий опосередкований вплив на реалізацію зовнішньополітичної концепції України за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції? Поясніть, будь ласка, свою думку.
3. Якими, на Вашу думку, є індикатори ефективної реалізації напряму європейської та євроатлантичної інтеграції України у сфері правосуддя/ верховенства права/ дотримання основоположних прав людини/ здійснення конституційного контролю?
4. Яким, на Вашу думку, є місце Конституційного Суду України в процесі реалізації напряму європейської та євроатлантичної інтеграції України у сфері правосуддя/ верховенства права/ дотримання основоположних прав людини/ здійснення конституційного контролю станом на зараз?
5. Які фактори, на Вашу думку, можуть посилити або ж послабити поточну позицію КСУ в контексті контрибуції до реалізації напряму європейської та євроатлантичної інтеграції України у сфері правосуддя/ верховенства права/ дотримання основоположних прав людини/ здійснення конституційного контролю?
6. Яким, на Вашу думку, є рівень співвідношення безпосередньої діяльності КСУ зі здійснення конституційного контролю і правосуддя та міжнародного співробітництва цього органу? (низький, середній або ж високий). Обґрунтуйте, будь ласка, свою оцінку.
7. Чи суттєвим, на Вашу думку, елементом проведення реформи системи правосуддя у рамках здійснення політики євроатлантичної інтеграції є проведення реформи у сфері конституційного правосуддя? Яке місце у цьому процесі, на Вашу думку, посідає (може потенційно посідати) міжнародна співпраця органу конституційної юрисдикції України?
8. Якими Ви бачите пріоритетні напрями/формати міжнародної співпраці Конституційного Суду України для ефективної реалізації зовнішньополітичної концепції України за напрямом європейської та євроатлантичної інтеграції? Чи повинні ці напрями співвідноситися з

безпосередньою діяльністю КСУ зі здійснення конституційного контролю і правосуддя (якщо так, зазначте, будь ласка, як саме; якщо ні, поясніть, будь ласка, свою позицію)?

9. Опираючись на відповідь, надану на питання №8, досвід органів конституційної юрисдикції яких держав, на Вашу думку, є прикладом “історії успіху” в контексті здійснення міжнародної діяльності задля успішної реалізації зовнішньополітичної концепції своєї держави на загальнонаціональному рівні?

Додаток Б

SWOT - аналіз поточного стану міжнародного співробітництва КСУ

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> - вже наявна широка мережа партнерств (двосторонніх і багатосторонніх); - активна залученість КСУ в реалізацію проектів, що стосуються реформування правової сфери України за сприяння ЄС 	<ul style="list-style-type: none"> - попри широку мережу партнерств, більшість інтерацій та найякісніше співробітництво здійснюється щодо невеликого кола іноземних органів конституційного правосуддя

<p>та його інституцій/органів/установ, а також Ради Європи та її структур;</p> <ul style="list-style-type: none"> - сформований імідж КСУ як активного члена міжнародної спільноти у сфері конституційного правосуддя; - наявність членства у всіх ключових міжнародних організаціях регіонального та глобального рівня у сфері конституційного правосуддя; - наявність донорських організацій, урядових організацій та фондів, що надають КСУ матеріально-технічну підтримку на постійній основі; - наявна практика укладання меморандумів про співробітництво з іноземними партнерами задля формального підсилення та обумовлення взаємних прав і обов'язків у ході співробітництва; - активна залученість КСУ у співробітництво між органами конституційного правосуддя на регіональному рівні, зокрема в регіоні Балтійського та Чорного морів; - характер міжнародного співробітництва - переважно інформаційно та комунікаційно зумовлений, тобто має на меті інформаційний, доктринальний супровід діяльності КСУ, застосування органом кращих іноземних практик здійснення конституційного контролю; - КСУ є єдиним органом конституційного контролю в Україні, а отже має змогу неопосередковано брати участь у міжнародному житті у сфері конституційного правосуддя; - наявність необхідного людського ресурсу, необхідних компетенцій та кваліфікацій працівників КСУ зі здійснення міжнародного співробітництва органу. 	<p>(зумовлено фактором сусідства, спільної історії, що зумовила схожість правових систем та тяглість відносин на загальнонаціональному рівні - Латвія, Литва, Молдова, або ж через потребу в сталому запозиченні кращого досвіду - ФРН);</p> <ul style="list-style-type: none"> - проекти, в реалізації яких бере участь КСУ, носять спорадичний характер, і тільки деякі з них мають сталий ефект та втілюються на систематичній основі (переважно проекти за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні та Німецького фонду міжнародного правового співробітництва); - відносно невелика кількість укладених меморандумів про співробітництво (станом на початок 2021 року - 11); - Асоціація конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (ВВСJ) останніми трьома роками послабила інтенсивність своєї діяльності, відтак, КСУ втратив важіль залученості до формування порядку денного у сфері конституційного правосуддя на регіональному рівні; - акцент на здебільшого доктринальній співпраці КСУ з іноземними органами конституційної юрисдикції потребує багатьох ресурсів, зокрема матеріальних та технічних, а також високого рівня компетенцій; - попри те, що КСУ є єдиним органом конституційного контролю в Україні і безпосередньо формує своє міжнародне співробітництво у цій сфері, деякі питання (голосування КСУ в міжнародних організаціях, прийняття або напрацювання резолюцій, підписання меморандумів між КСУ та іноземними органами конституційної юрисдикції тощо) потребують консультації з Міністерством закордонних справ, що бюрократизує процеси; - обмежений людський та матеріально-технічний ресурс, в рамках якого можливе здійснення міжнародного співробітництва КСУ.
<p>Можливості (Opportunities)</p>	<p>Загрози (Threats)</p>
<ul style="list-style-type: none"> - стабільно високий рівень консолідації органів конституційної юрисдикції на міжнародному рівні задля обміну досвідом та доктринальної співпраці у 	<ul style="list-style-type: none"> - зміна вектору зовнішньої політики України, відмова від євроатлантичних устремлінь на загальнонаціональному рівні;

<p>сфері конституційної юстиції;</p> <ul style="list-style-type: none"> - геополітичний інтерес міжнародної спільноти до України інтраполюється на інтерес міжнародної конституційної спільноти до Конституційного Суду України; - зацікавленість усіх ключових стейкхолдерів в Україні (влада, бізнес, громадянське суспільство) та міжнародних партнерів у реформуванні української правової та судової систем, зокрема і в контексті діяльності КСУ; - стабільна зацікавленість міжнародних партнерських організацій та фондів у провадженні спільних з КСУ проєктів, спрямованих на підвищення якості здійснення конституційного контролю в Україні; - стабільність зовнішньополітичного вектору євроатлантичної інтеграції України на загальнонаціональному рівні, що сприяє напрацюванню відповідного напрямку міжнародного співробітництва КСУ. 	<ul style="list-style-type: none"> - поглиблення так званої “конституційної кризи”, а точніше - ускладнення політико-правової ситуації навколо органу конституційної юрисдикції України; - подальше кволе розгортання реформи правосуддя та судової системи України відповідно до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; - подальше поширення пандемії COVID-19 (або інших видів пандемій/епідемій) та поглиблення глобальної кризи у всіх сферах (зокрема і у сфері міжнародного співробітництва) через вжиття державами релевантних карантинних заходів; - припинення співпраці КСУ з партнерськими організаціями, урядовими фондами, що надають систематичне фінансування діяльності КСУ загалом та міжнародних зв'язків органу конституційного контролю України зокрема; - припинення діяльності КСУ, його реорганізація/ перетворення на конституційну палату при Верховному Суді тощо.
--	--

[72]

Додаток В

Аналіз ключових зацікавлених сторін (стейкхолдерів) міжнародного співробітництва КСУ

Стейкхолдер, його основні характеристики	Інтереси стейкхолдера. Як на нього впливає існуюча проблема/ситуація	Спроможність та мотивація сприяти змінам (рівень -	Можливі дії щодо інтересів стейкхолдера
--	--	--	---

		низький, середній, високий)	
Органи влади системи міжнародних зносин та зовнішньої політики України	<ul style="list-style-type: none"> - ефективна реалізація зовнішньополітичної концепції України, зокрема - вектору євроатлантичної інтеграції; - перетворення міжнародних зв'язків на інструмент внутрішньополітичного зростання України 	Низький	Дотримання органом конституційної юрисдикції України у здійсненні ним міжнародної діяльності норм, закріплених Конституцією України, Указом Президента "Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин", Закону України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" та ін. Налагодження комунікації КСУ з відповідними органами в контексті векторів здійснення міжнародного співробітництва органу та застосування релевантних цій меті інструментів.
Органи судової влади України	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення легітимності та рівня суспільної довіри до судової гілки влади; - успішний досвід міжнародного співробітництва КСУ результує в якісну доктринальну співпрацю з іноземними партнерами, а отже підвищує якість аргументації рішень КСУ, що спрощує винесення рішень судами загальної юрисдикції. 	Низький	Ad hoc співпраця з визначеного кола питань. Якщо йдеться про Верховний Суд - систематичне співробітництво щодо розподілу повноважень КСУ та ВС, спільної реалізації проектів за підтримки ЄС і Ради Європи тощо.
Судді Конституційного Суду України	<ul style="list-style-type: none"> - перейняття кращих практик й досвіду іноземних органів конституційного контролю; - доктринальна співпраця у сфері конституційного правосуддя на міжнародній арені; - підтримка іноземних партнерів у збереженні органом конституційної юстиції України незалежності, аполітичності та відокремленості від інших гілок влади 	Високий	Активне залучення суддів КСУ до міжнародного співробітництва на дво- та багатосторонньому рівнях, сприяння їхній участі в заходах на міжнародному рівні, спрямованих на обмін досвідом та перейняття кращих практик у процесі здійснення конституційного контролю. Регулярне винесення питань порядку денного міжнародного співробітництва КСУ на розгляд Постійної комісії Суду з питань міжнародних зв'язків.

Працівники Секретаріату КСУ	<ul style="list-style-type: none"> - запозичення кращих досвідів і практик інформаційного, аналітичного, адміністративно-технічного, інших видів забезпечення роботи КСУ 	Середній (окрім працівників відділу міжнародного співробітництва КСУ, що мають високий рівень впливу)	Активне залучення працівників Секретаріату КСУ до дво- і багатосторонніх обмінів, навчальних поїздок, стажувань за кордоном (в органах конституційного контролю інших держав або релевантних установах) задля набуття ними відповідних компетенцій.
Громадянське суспільство, громадські організації, що працюють у сфері реформування правової сфери України, а також реформування, євроінтеграції, євроатлантичної інтеграції України	<ul style="list-style-type: none"> - успішне проведення судової реформи та правової сфери загалом в Україні; - створення сприятливих передумов у правовому полі для поступального процесу інтеграції України в євроатлантичний простір (особливо - на етапах до набуття Україною членства в ЄС і НАТО); - можливість впливати на процеси, вказані вище (у вигляді експертної підтримки, надання консультацій тощо) 	Середній	Налагодження взаємодії КСУ з громадським сектором. Залучення експертної підтримки “ззовні” у ході напрацювання стратегій діяльності КСУ, реалізації проєктів за підтримки іноземних партнерів тощо.
Міжнародна спільнота у вигляді органів конституційної юрисдикції іноземних держав, міжнародних організацій у сфері конституційного правосуддя, партнерські організації та органи (РЄ, ОБСЄ, ВК)	<ul style="list-style-type: none"> - становлення КСУ як незалежного, спроможного, ефективного органу конституційного контролю в Україні; - співпраця з органом конституційної юрисдикції України задля взаємного обміну досвідом; - формування в Україні стабільного і прозорого правового поля з домінуванням принципу верховенства права, що перетворює її на більш надійного та передбачуваного партнера 	Високий	Поглиблення вже наявних міжнародних зв'язків КСУ. Напрацювання нових дво- та багатосторонніх партнерств. Удосконалення якості та форм співробітництва (з адаптацією до викликів/умов сьогодення). Забезпечення реальної імплементації набутого внаслідок міжнародних зв'язків досвіду в безпосередній діяльності КСУ з конституційного контролю (підвищення рівня аргументації рішень, використання іноземних підходів до функціонування інституту конституційної скарги тощо).
Міжнародні донорські урядові і неурядові організації, міжнародні	<ul style="list-style-type: none"> - ефективна реалізація спільних проєктів, де КСУ виступає реципієнтом або бенефіціаром; - сталість і мультиплікаційний ефект 	Середній	Добросовісна діяльність з реалізації проєктів МТД, фінансованих іноземними донорськими урядовими та неурядовими організаціями і фондами. Напрацювання

фонди	<ul style="list-style-type: none"> - втілюваних проєктів; - максимальна “окупність” наданих ресурсів міжнародної технічної допомоги на реалізацію проєктів; - прозора діяльність КСУ з реалізації профінансованих проєктів та чітка підзвітність про заходи та результати освоєння міжнародної технічної допомоги у рамках проєктів 		<p>нових проєктних концепцій та пошук нових донорів. Вчасне і прозоре звітування про результати реалізації проєктів Конституційним Судом України. Забезпечення сталості ефектів/результатів імплементації того чи іншого проєкту МТД (тобто можливість КСУ здійснювати діяльність на тому ж рівні і після завершення проєктів/ їх фінансування донорами).</p>
Громадяни України	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення дотримання духу і букви Конституції в Україні, а відповідно і ефективне відстоювання прав і свобод людини і громадянина, що є основоположною функцією КСУ; - становлення КСУ як органу, що створює ефективну противагу законодавчій і виконавчій гілкам влади; - добросовісність судді, доступ до правосуддя, незалежність судової системи України (можливість відстояти свої права у суді) 	Низький	<p>Налагодження прозорості і системної комунікації КСУ з громадянами України. Звітування про діяльність КСУ перед громадянами. Проведення просвітницьких, інформаційних кампаній серед громадян, спрямованих на підвищення рівня обізнаності про орган конституційного контролю України та, як наслідок, підвищення рівня їхньої правової свідомості у галузі конституціоналізму.</p>
Іноземні інвестори та кредитори України	<ul style="list-style-type: none"> - верховенство права (прозора правова система в Україні, передбачуваність її правового поля загалом та справедливості судочинства зокрема). 	Низький	<p>КСУ може здійснювати заходи щодо цього стейкхолдера лише опосередковано - через ухвалення обґрунтованих рішень, що сприяють верховенству права в Україні</p>
Український бізнес	<ul style="list-style-type: none"> - аналогічно до попереднього стейкхолдера - прозора правова система в Україні, передбачуваність її правового поля загалом та справедливості судочинства зокрема 	Низький	<p>КСУ може здійснювати заходи щодо цього стейкхолдера лише опосередковано - через ухвалення обґрунтованих рішень, що сприяють верховенству права в Україні</p>